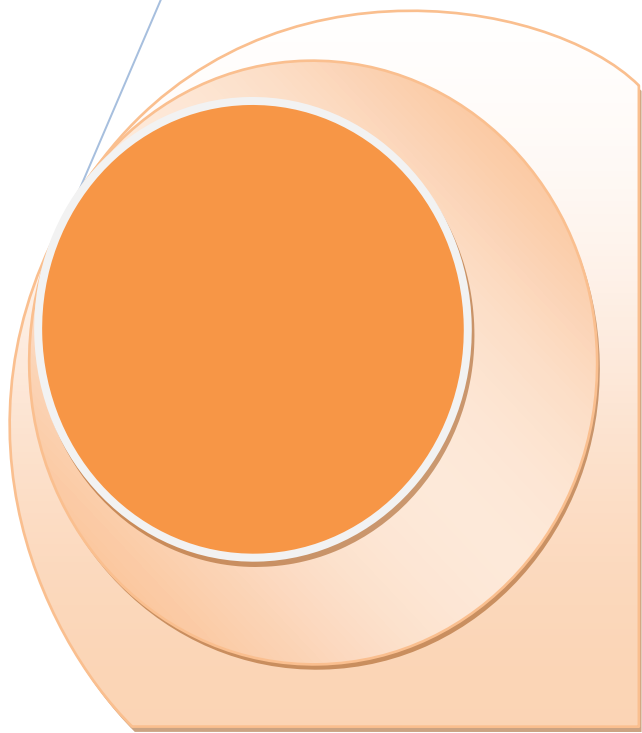
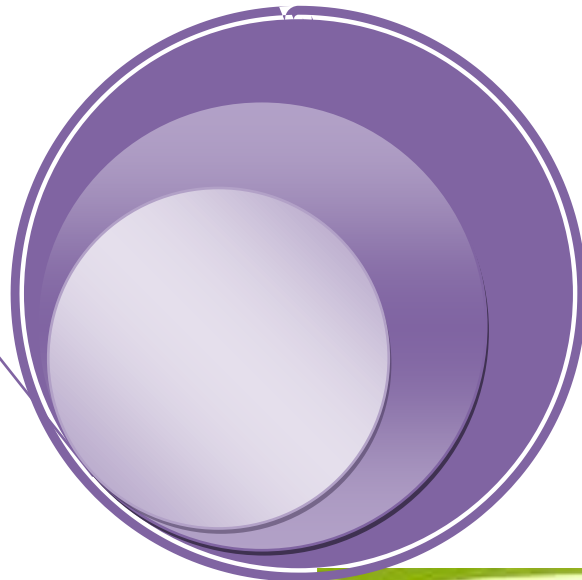

DONES COMPOSITORES

SUMARI

INTRODUCCIÓ

Objectius i Metodologia.....	1
Metodologia.....	2

1. PART TEÒRICA

1.1. Dones compositores al llarg de la història.....	4
1.1.1. El principi.....	4
1.1.2. Edat Antiga.....	4
1.1.3. Edat Mitjana.....	7
1.1.4. Renaixement.....	8
1.1.5. Barroc.....	10
1.1.6. Classicisme.....	14
1.1.7. Romanticisme.....	16
1.1.8. S. XX.....	21
1.1.9. Curiositats.....	28
1.2. Dones compositores a Espanya.....	30
1.2.1. Catalunya.....	30
1.2.2. Resta del territori espanyol.....	34

2. PART PRÀCTICA

2.1. Gràfiques.....	40
2.2. Entrevistes.....	42
2.2.1. Anna Bofill i Levi.....	42
2.2.2. Mercè Capdevila Gaya.....	47
2.2.3. Maria Teresa Roig i Ferrer.....	51
2.2.4. Juan Mari Beltrán.....	55

CONCLUSIONS.....	58
------------------	----

FONTS

F1. Fonts Àudio-Visuals.....	61
F2. Fonts Escrites.....	62
F2.1. Bibliografia.....	62
F2.2. Webgrafia.....	64
F3. Fonts Orals.....	65

ANNEX

A1. <i>Límits</i> (per a electrònica, flauta travessera i ballarí) de Maria Teresa Roig i Ferrer.....	66
---	----

INTRODUCCIÓ

OBJECTIUS I METODOLOGIA

Al llarg dels meus estudis musicals (Actualment curso sisè de grau professional al Conservatori Municipal de Música de Barcelona) mai m'han suggerit la interpretació d'una composició realitzada per una dona, tampoc la lectura d'un llibre que parlés de les dones compositores (Tot i que n'hi ha) o l'audició, anàlisi... d'una obra femenina (I això que s'han detectat més de sis mil noms de dones compositores al llarg de la història de la música.). Estrany, sí o no? Aquesta pregunta em ballava pel cap, de manera que es va transformar en punt de partida de l'estudi que he realitzat en aquest treball de recerca.

La meva hipòtesi podria ésser resumida de la següent manera: segur que al llarg de la història podríem trobar dones compositores, tant a Catalunya com a la resta del món; d'algunes ha de ser possible trobar-ne referències, altres han d'haver quedat en la cara oculta d'un món de caire masculista; a la Catalunya actual hi ha dones compositores, només cal trobar-les.

Els meus objectius seran:

- Esbrinar els orígens de la composició femenina.
- Cercar les anotacions que ens han arribat sobre dones compositores i sobre la seva activitat musical.
- Determinar el paper jugat per les dones com a transmissores musicals.
- Comprovar l'existència de dones compositores catalanes.
- Conèixer personalment i entrevistar alguna dona compositora.
- Donar a conèixer unes dones normalment oblidades en la pedagogia, en els programes de concert.
- Realitzar gràfiques per tal de donar una idea visual de la composició femenina al llarg dels segles i en els diferents països.

A mesura que la meua recerca avançava, he anat descobrint aspectes en què no havia pensant inicialment, detalls que he cregut dignes d'ésser esmentats en el meu treball (Com ara el paper femení en la música tradicional. Potser el primer contacte que tenim amb la música és a través de la nostra mare. La meua m'ha explicat que quan estava embarassada escoltava música "New Age" de Vangelis i Paul Horn, on n'hi ha bastants sons de flutes travesseres. Serà aquest l'origen de la meua afecció?). I, m'ha agradat comprovar que, tot i la poca informació publicada, l'abast de l'estudi podria ésser més extens del que ara presento: recerca de partitures, anàlisi d'obres, biografies no desvetllades, audicions fora dels circuits comercials..... Un món immens en el què intentarem submergir-nos.

METODOLOGIA

En la realització d'aquest estudi s'han utilitzat:

1. Recerca de fonts escrites:

- Bibliografia. Consistent en diversos llibres, de caire predominantment general, que vaig poder consultar a l'Institut Català de la dona, la Biblioteca del Conservatori Municipal de Música de Barcelona i la Biblioteca de Nou Barris (Barcelona).
- Webgrafia. En primer lloc, han estat d'utilitat les pàgines de l'Associació Catalana de Compositors, Casa del Llibre i RTVE; també alguns blogs i revistes on-line. No obstant això no han estat la font principal per a la redacció del meu treball.

2. Recerca de fonts orals (entrevistes):

Realitzades a

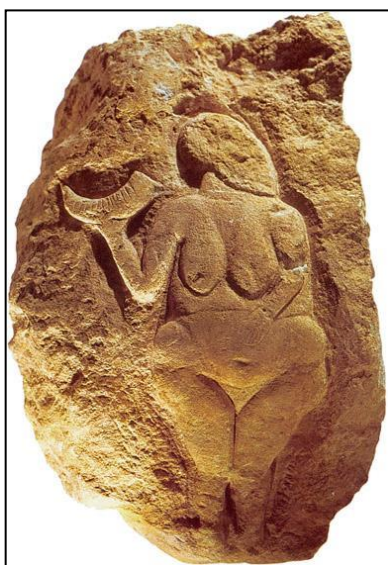
- Anna Bofill i Levi. Vaig aconseguir l'entrevista per mitjà de l'Associació Catalana de Compositors.
- Mercè Capdevila Gaya. Vaig aconseguir l'entrevista per mitjà de l'Associació Catalana de Compositors.
- Maria Teresa Roig i Ferrer. Actualment curso Harmonia amb ella en el Conservatori Municipal de Música de Barcelona.
- Juan Mari Beltrán. Vaig realitzar una visita al Museu de la Música Tradicional d'Oiartzun al País Basc. Estava tancat, però vaig trucar i em va obrir, tot i que aquell dia era festa pel museu. Vaig poder fer fotos com a les altres entrevistes esmentades, però no vaig poder enregistrar.

1. PART TEÒRICA

1.1. DONES COMPOSITORES AL LLARG DE LA HISTÒRIA

1.1.1. EL PRINCIPI

La història de la composició en el món occidental ha estat majoritàriament masculina. El paper de la dona en aquest terreny sempre ha estat secundari i són molt poques les referències que es poden trobar de dones compositores, tot i que sí se les esmenta com a cantants o intèrprets.

Aquesta és la imatge més antiga del que podria haver estat una dona músic fa més de vint-i-quatre mil anys: la Venus de Laussel, que porta a la seva mà esquerra un instrument musical primitiu: la banya d'un animal.

Però res trobem del fet compositiu.

Foto: Venus de Laussel. Consulta: desembre 2014

Font: <http://donsmaps.com/lacornevenus.html>

1.1.2. EDAT ANTIGA

Ens trobem davant d'un període ple de brillants civilitzacions musicals que també ens ha deixat exemples de composició femenina:

- Mesopotàmia. Sargon d'Agadé¹ (s. XXIV a.C.), va ser una sacerdotessa i poetessa amb poder administratiu i civil que feia

¹ Ciutat del nord de Mesopotàmia inferior, en la zona anomenada posteriorment "Acàdia", entre Assíria al nord i Sumer al sud. És l'única gran ciutat reial mesopotàmica de la qual no s'ha trobat la ubicació.

poemes i els acompanyava amb música. Les seves obres van ser copiades i van transcendir a temps posteriors².

També Enheduanna (2285 a.C.–2250 a.C.), filla del primer rei de Mesopotàmia, va ser una poetessa que acompanyava amb música els seus poemes.

Foto: Enheduanna. Consulta: desembre 2014

Font:

<http://complicesenlaempresa.blogspot.com.es/2011/01/enheduanna-fin-de-s-xxiv-d-c.html>

- Egipte. Les dones músic eren escollides entre les classes més elevades. Això ho sabem gràcies als sarcòfags: Merit, Tentioh, Esihebsed, Esptah i la més famosa, Iti (s. XXIV/XXV a.C.), que va ser la primera dona compositora oficial de la música. El seu retrat es troba en el cementiri de la necròpolis de Gizet on es veu amb una mà a l'orella i amb l'altra dirigint a una arpista.

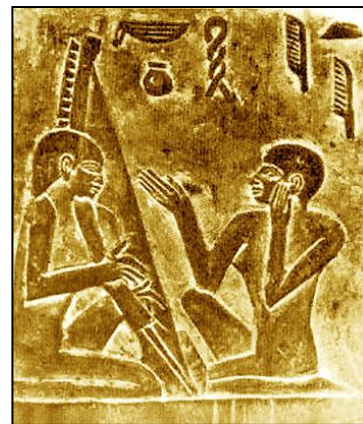

Foto: Interpretació cantora/arpista. Consulta: desembre 2014

Font: <http://www.zwoje-scrolls.com/zwoje39/text07.htm>

Podem citar també a Hemre (1750 a.C.), esclava de faraó³ i mestra de músics de la cort.

² He buscat sense èxit l'autor/a d'aquestes còpies.

³ No he pogut trobar el nom d'aquest faraó.

- A Grècia. La música era inseparable de la poesia o del teatre. Les dones recitaven els seus versos acompanyades d'un instrument que elles mateixes tocaven, tot interpretant la seva pròpia música.

Així podem parlar de Safo (650 d.C.-680 d.C.), poetessa, cantora i instrumentista de l'illa de Lesbos, que va fundar una acadèmia de música i poesia per a dones. Aquestes noies cantaven als Déus, a la guerra, la política i a l'amor. Safo tocava la flauta i la lira, va desenvolupar el *pectis*⁴ i va introduir

el *plectre*⁵ per la lira. A més, la forma poètica que donava als cants nupcials que escrivia, va ser un model per als escriptors grecs i romans. Es considerada com a pedagoga musical i creadora pura, la major poetessa de l'Antiguitat.

Foto: Safo. Consulta: desembre 2014

Font: <http://blogs.elpais.com/papeles-perdidos/2014/02/dos-poemas-ineditos-de-safo.html>

- A les Comunitats de fe Cristiana o Judaica hi ha referències de la gran participació compositiva de la dona. Per exemple, es coneix una comunitat jueva de dones que fa música al segle primer, mentre que són nombrosos els convents de monges cristianes que componen la seva pròpia música, és el cas de *La Basílica de la Natividad*, ubicada a Betlem.

⁴ Instrument de corda semblant a un arpa, de sonoritat sorda però dolça.

⁵ Pua.

- A Roma tot i que no es coneixen noms de dones compositores, se sap de la seva existència. La relació entre la dona i la música se centrava en la poesia: la *docta puella* era la dama que coneixia música i poesia.

1.1.3. EDAT MITJANA

A l'Edat Mitjana i musicalment, les dones van actuar principalment als monestirs.

La dona compositora més important de tots els temps va viure a l'Edat Mitjana, en una abadia alemanya. Es va dir Hildegard Von Bingen (1098-1179) i va realitzar nombrosos himnes pel culte religiós.

Foto: Hildegard Von Bingen. Consulta: desembre 2014

Font: http://en.wikipedia.org/wiki/Hildegard_of_Bingen

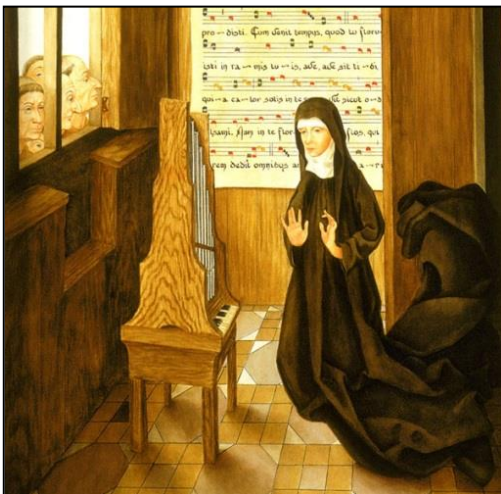

Foto: Hildegard Von Bingen. Consulta: desembre 2014

Font: <http://www.musicaantigua.com/hildegard-von-bingen-una-mujer-excepcional/>

Hildegard va ser la primera dona que va predicar en les places públiques i que va influir en la política. Va escriure un llibre anomenat *Scivia*, pel qual va ser coneguda a tot Europa i va compondre la *Simfonia de l'harmonia de les revelacions celestials* on es poden trobar himnes, antífones, responsoris i seqüències. La seva obra mestra és *Ordo Virtutum*, una composició monofònica que presenta com a novetat la juxtaposició de modes.

La seva música era tan increïble i personal que s'allunya del cant gregorià típic de l'època. Encara que les seves peces eren

monofòniques les enriqueix amb passatges declamats, salts melòdics i elements dels poetes lírics de l'Alemanya medieval.

En el terreny profà, se sap també de l'existència de dones *trobairitz*. Trobem referències ja en el s.XI: dones de famílies nobles que cantaven, ballaven, tocaven... i composaven.

Van influir de manera molt notable en el desenvolupament de la cultura, ja que com a poetesses líriques i composidores van ser excepcionals.

Una de les més representatives va ser Elionor d'Aquitània (1122-1204), esposa de Lluís VII de França, mare de Ricardo Corazón de León, i àvia de Blanca de Castella. Va fer de mecenes de *trobairitz* a França i Anglaterra, i va ser compositora de melodies trobadoresques.

També cal esmentar a Maria de Ventadorn i a la comtessa de Dia, que va fundar la institució *Chapelle Saint Joulien des menestriers*, formada per joglars, ministrils i moltes dones.

1.1.4. RENAIXEMENT

Si només es coneix una *trobairitz* italiana, anomenada Isabella de Perigord, en el segle XV, les corts d'Itàlia van començar a oferir noves oportunitats a les dones nobles: havien de ser instruïdes en la música, el cant i la dansa, tot i que havien de limitar les activitats musicals a la seva llar o a la cort. La música era un entreteniment i dones com Isabella d'Este-Marquesa de Mantova (1464-1539) o Elisabetta Gonzaga-Duquesa d'Urbino (1471-1526), van ser famoses per la improvisació de cançons.

Foto: I. d'Este. Consulta: desembre 2014

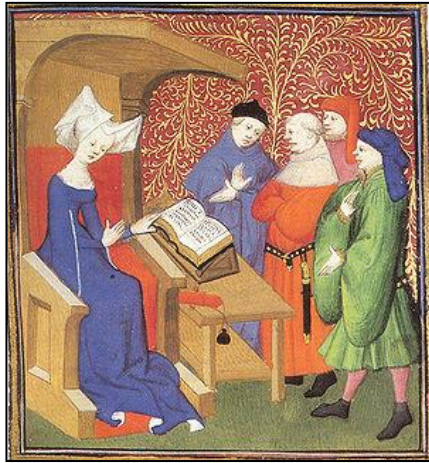
Font: http://en.wikipedia.org/wiki/Isabella_d'Este

També hem de recordar la veneciana Christine de Pisan (1363-1431), poetessa, escriptora,

Foto: E. Gonzaga. Consulta: desembre 2014

Font:

http://www.wga.hu/html_m/r/ra/phael/1early/061gonza.html

filòsofa, pedagoga i compositora. Estava

casada amb el secretari del rei Carles V, i en restar vídua, va poder mantenir els seus fills gràcies a les seves composicions de música vocal. Va publicar 20 obres.

Foto: Christine de Pisan. Consulta: desembre 2014

Font: http://en.wikipedia.org/wiki/Christine_de_Pisan

Emilia Pio de Montefeltro (1483-1528), una italiana que també ballava, cantava i composava música per a clavicordi⁶.

Bernarda Perreira de la Cerda (1595-1644) es va dedicar professionalment a la composició de música, poesia i prosa a Portugal. També a les matemàtiques i la filosofia.

A partir del 1500, apareixen noves tècniques instrumentals. Això provoca un augment del nivell compositiu. En aquell moment les dones cantants entren amb força en el camp creatiu i interpretatiu. Les dones en aquesta època no eren contractades com a compositoras sinó com a intèrprets. La composició formava part del contracte del marit, pare, germà, etc.

La primera dona que es considera compositora professional va ser italiana: Maddalena Casulana (1544-1590). Va ser cantant, tocava el llaüt i era professora de música. Va fer composicions per varies veus

⁶ Instrument de corda polsada i teclat.

amb acompanyament, la qual cosa, en aquella època, era inèdit. També va compondre madrigals⁷.

Foto: Maddalena Casulana. Consulta: desembre 2014

Font: http://es.wikipedia.org/wiki/Maddalena_Casulana

A Bolonia, es troben referències a acadèmies i escoles que tenien moltes composicions femenines impreses. Van ser molt importants: Vitroa Archilei (1550-1620) que era artista i compositora, i Claudia Catanea, cantant, compositora, instrumentista i dona de Cl. Monteverdi.

El 1543, el Concili de Trento, restringeix els concerts als convents i prohibeix i impedeix que les dones aprenguin música i que toquin instruments que no siguin l'òrgue o el clavecí. Per això n'hi ha poques dones compositores dedicades a la música a partir d'aquella data: Caterina Willaert (1510-1586), Paola Massarenghi (1565-?), Cesarina Ricci (1573-?), Vittoria Aleotti (1575-1620) i Rafaella Aleotti (1570-1646), Anna Bolena (1501-1536) i Leonora Orsina (1560-1634), en són alguns exemples.

1.1.5. BARROC

El 1600 les dones italianes podien aspirar a ser músics de cort o cantants d'òpera, però restaven excloses com a instrumentistes, intèrprets o músics d'església. No obstant això, Isabella Leonarda (1620-1704) va compondre més de 200 composicions i varies misses. Va ser monja ursulina i al 1693, va publicar *12 Sonatas da Chiesa*,

⁷ Composició per a diverses veus de caire profà.

que és l'obra instrumental de dones més antiga que ha arribat als nostres dies.

Foto: I. Leonarda. Consulta: desembre 2014

Font: <http://music-timeline.net/1600-99/1690-99/>

Però, en el camp profà les dones compositores van ser molt populars, fins al punt que en aquesta època viatjaven per a interpretar la seva música. Per exemple, Francesca Caccini o La Cecchina (1587-1641), que debutà professionalment als 13 anys. Va compondre música sacra i secular,

Foto: F. Caccini. Consulta: desembre 2014

Font:

<http://www.periodicoenfoque.com.mx/2012/09/francesca-caccini-fue-la-primera-mujer-en-componer-una-opera/>

i va ser la primera dona compositora en compondre una òpera a Itàlia: *La liberazione di Ruggero dall'isola d'Alcina*.

O Barbara Strozzi o Barbara Valle (1619-1677), que va ser una de les compositores més importants d'aquell segle. Als 16 anys ja era considerada virtuosa amb el clavicèmbal i el llaüt a més de compositora i cantant. Els seus madrigals eren de molta qualitat i les seves obres variades. Fou la compositora més productiva del segle XVII.

Foto: B. Strozzi. Consulta: desembre 2014

Font: http://es.wikipedia.org/wiki/Barbara_Strozzi

Igualment Raffaella Aleotti (1570-1640) i Vittoria Aleotti (1575-1620) filles del duc de Ferrara, van formar el grup *Concerto grande*. La seva obra més coneguda és *Sacrae cantiones...liber primus*, que és una col·lecció de motets.

També són rellevants Andrea Baroni Basile (1580-1640) i les seves filles Eleonora i Caterina, que eren cantants i compositoras. Tocaven la lira, l'arpa i la guitarra. També donaven nombrosos concerts amb un gran èxit. I cal destacar Leonor Abaroni (1611-1670).

La majoria pertanyien a famílies de músics i sovint es casaven amb un altre músic. No es podien guanyar la vida com a compositoras únicament i havien de compaginar amb la interpretació i el cant.

A més, hem de dir que l'activitat musical que va predominar en les corts dels segles XVII i XVIII va ser el teatre líric. Itàlia és la pàtria de l'òpera i moltes companyies itinerants eren gestionades per dones que a més d'actuar composaven, tocaven i cantaven.

A França i fins la meitat del segle XVII, les dones tocaven i cantaven en els convents i en la cort, i foren particularment actives en els camps de la impressió i publicació de partitures, així com en el de l'ensenyament musical. Gràcies a això moltes dones van poder publicar peces en diaris, revistes i col·leccions musicals.

Élisabeth Claude Jacquet de La Guerre (1665-1729), ja era considerada nena prodigi als 6 anys. Era de família de músics, intèrprets i *luthiers* i va rebre del seu pare l'educació musical. El 1687 va imprimir un dels pocs textos publicats a França per a clavecí i va

Foto: Élisabeth Claude de La Guerre.
Consulta: desembre 2014

Font:
http://en.wikipedia.org/wiki/%C3%89lisabeth_Jacquet_de_La_Guerre

convertir l'escola francesa d'aquest instrument en la més important d'Europa. La seva òpera *Les jeux à l'honneur de la victoire*, va obtenir un gran èxit.

El 1694, la Reial Acadèmia de Música francesa va presentar la seva obra *Céphale et Procris*, la qual va ser molt acceptada pel públic.

Marguerite-Antoinette Couperin (1705-1778) que també va ser clavicembalista de la cort Francesa i va succeir el seu pare com a clavicordista de la cambra reial.

Foto: M:A: Couperin. *Consulta:* desembre 2014

Font: <http://michelinewalker.com/2012/09/>

Anne Chabanceau de La Barre o Anne de La Barre (1628-1688) va ser una de les intèrprets preferides del cardenal Mazarino i del compositor Jean-Baptiste Lully.

A Alemanya després de la Reforma Luterana, molts himnes van ser escrits per dones compositores, com per exemple Madelka Bariona (1530/50-1598).

La primera compositora i clavicembalista d'Europa Central va ser Elisabeth Sophie (1613-1676).

Foto: E. Sophie. *Consulta:* desembre 2014

Font:

http://en.wikipedia.org/wiki/Duchess_Elisabeth_Sophie_of_Mecklenburg

A Anglaterra la música era fonamental per a l'educació de les nenes i moltes es varen dedicar a més a més a la composició d'àries, d'obres per clavecí, piano i grups de cambra. Res més podem dir d'elles.

1.1.6. CLASSICISME

En arribar el segle XVIII, fins i tot les corts més petites dels principats d'Europa gaudien de la música realitzada per intèrprets i compositores femenines. I, cal dir que va ser a Alemanya on es van crear les primeres escoles de música per a noies; en elles s'impartien classes d'instrument, harmonia, contrapunt i creació.

Les figures més importants van ser:

Corona Elisabeth Wilhelmine Schröter (1751-1802). Pertanyia a una família de músics i va estudiar guitarra, clavicèmbal i cant. Tot i que es va dedicar a l'ensenyament musical, també va ser poetessa (va musicalitzar poemes de Goethe) i pintora. Actualment se la considera com una de les primeres compositores de *lieder*⁸. Va publicar dues col·leccions.

Foto: Corona Schröter. Consulta: desembre 2014

Font: http://www.knerger.de/html/musiker_21.html

María Therese Von Paradis (1759-1824)., va quedar cega als 3 anys, detall que no va impedir que fes una brillant carrera musical com a pianista, organista, cantant i compositora reconeguda en tot Europa.

Foto: M.T. Von Paradis. Consulta: desembre 2014

Font: http://law-guy.com/classics/blog/?page_id=1412

Va compondre

varies òperes, concerts per a piano i orquestra, treballs de cambra i estudis didàctics. Tant Mozart com Haydn li van dedicar obres per l'admiració que li tenien, tot i que les obres que va fer s'apropen més a les de Beethoven que a les dels dos músics citats. Les composicions tenen una qualitat comparable a la de molts compositors de la seva època més coneguts que ella. Va fundar una escola en la seva pròpia

⁸ Cançons amb acompanyament d'instrument.

casa i el seu nom és l'únic que privilegia la música femenina en la capital austríaca. Quan va morir, la ciutat de Viena li va dedicar un carrer.

En la cort de Bayreuth, es pot citar a Anna Bon di Venezia (1739-1767), una gran compositora, autora d'unes refinadíssimes i perfectes sis sonates per flauta i piano composades a l'edat de 16 anys.

Foto: A. Bon di Venezia. Consulta: desembre 2014

Font: http://chrishankin.com/article_nfa10.php

A Berlín, trobem la compositora Bernardina Juliane Reichardt (1752-1783) i la seva filla Louise o Luise Reichardt (1779-1826), compositora de sonates per piano i de trenta *lieder*s.

Moltes dones de l'aristocràcia i de la noblesa van escriure música per veu i instruments, especialment per a violí i piano. Francesca Lebrun (1756-1791) cantant i compositora va escriure sonates per a violí i clavecí. La seva filla Sophie Lebrun (1781-1863) va ser concertista i compositora. Les altres filles Louise, Fanny i Violande, també van ser compositoras i concertistes.

A Itàlia podem destacar a Maddalena Lombardini o Maddalena Laura Sirmen (1745-1818) que va ser deixeble de Giuseppe Tartini. Antonia Bembo (1640-1720). Maria Camati, la "Farinella", que va debutar en Venècia el 1729 i va ser molt coneguda per les seves aptituds com a clavecinista; va escriure àries i fragments musicals. Maria Brizzi Giorgi (1775-1811). Maria Teresa d'Agnesi-Pinottini (1720-1795) autora d'obres líriques. Maria Rosa Coccia (1759-1833) primera dona acadèmica de Santa Cecília de Roma i *Maestra di capella* als 15 anys. Angelica Catalani (1780-1849) brillant cantant, compositora i mestra.

1.1.7. ROMANTICISME

El s.XIX suposa una etapa en què la professionalitat de la dona quant a composició musical es fa enrere, adoptant un caire *amateur*, ja que:

- Sorgeix la figura femenina dedicada quasi íntegrament a l'ensenyament, sobretot si aspira a la independència econòmica i especialment en la classe burgesa.
- Està mal vist que la dona deixi la casa per dedicar-se a la música professionalment⁹.

I, tot i que va haver moltes dones amateurs, poques varen ser veritables talents musicals. Les dones de la classe mitjana i alta no van ser estimulades a considerar la música seriosament. A les més competents sovint els hi van prohibir (pares, germans o marits) aparèixer en públic o publicar música amb el seu nom.

La majoria de les dones compositoras importants del Romanticisme foren artistes de concerts que escrivien música per a demostrar les seves habilitats amb un instrument, especialment el piano. I moltes van poder presentar les seves obres en concerts. Per exemple:

Maria Ágata Wolowska Szymanowska(1789-1831) va ser la primera compositora que va donar classes com a compositora professionalment a Frédéric Chopin quan era adolescent.

Foto: W. Szymanowska. Consulta: desembre 2014

Font: http://en.wikipedia.org/wiki/Maria_Agata_Szymanowska

⁹ Tot i això, és molt curiós que en aquells moments el nombre d'alumnes femenines als conservatoris doblava, en alguns casos quadruplicava, el d'homes.

Fanny Cécilie Mendelssohn (1805-1847), germana del famós Felix Mendelssohn. Estava molt preparada musicalment, però el seu pare va limitar el desenvolupament de la seva carrera musical. Malgrat tot, va aconseguir publicar quatre llibres de melodies i romanços per a cant i piano. En realitat va fer més de 400 composicions. La seva obra més important és el trio per a piano, violí i violoncel en Re menor, Op. 11. Aquesta compositora, composita amb llibertat, sense seguir gaire les regles de composició.

Actualment, gràcies a la fundació Mendelssohn, la seva música es programa a tot Europa.

Actualment, gràcies a la fundació Mendelssohn, la seva música es programa a tot Europa.

Foto: F. Mendelssohn. Consulta: desembre 2014

Font: <http://www.femininemusique.com/main.php?page=fanny>

Clara Schumann (Clara Josephine Wieck, 1819-1896) filla i néta de músics per part de mare i pare. Va estudiar piano i composició. Amb 8 anys va participar per primera vegada en una orquestra i amb 9 va fer un concert com a nena prodigi i virtuosa del piano, convertint-se en la millor pianista del seu temps. Va interpretar Franz Liszt, Ludwig Van Beethoven, Frédéric Chopin i el seu marit Robert

Foto: C. Schumann. Consulta: desembre 2014

Font: http://es.wikipedia.org/wiki/Clara_Schumann

Schumann, que li va dedicar un *Concierto en la bemoll*. Va tocar amb l'orquestra de Leipzig com a solista.

Va compondre 4 poloneses per a piano; capritxos en forma de vals, romanços, lieder, concerts per a piano i orquestra,...

Tot això abans de casar-se i tenir 7 fills i un marit malalt que va estar en un manicomi durant 2 anys i al què va estar cuidant en cos i ànima.

Clara va aportar a les composicions del seu marit suggeriments, mostrant la seva genialitat i mantenint a la seva família amb les gires

de concerts, gires, que abandonaria un cop mort Robert Schumann, per a convertir-se en professora del conservatori de música de Frankfurt.

Hem comentat que en el S. XIX la dona es dedica en alt grau a la interpretació com a mitjà per a donar a conèixer les seves obres, però un petit nombre va compondre amb altres finalitats:

Louise o Luise Reichardt (1779-1826) que va fer obres per a estudiants.

Louise Farrenc (1804-1875), Loïsa Puget o Louise Françoise Puget (1810-1889), l'única dona que va donar classes al conservatori de música de París.

Louise-Angélique Bertin o Louise Bertin (1805-1877), que composava per orquestres i companyies d'òpera.

Marie Bigot Kiene (1786-1820), que va donar a conèixer les obres de Ludwig Van Beethoven a París.

Caroline Unger Sabatier (1803-1877) que a més, tenia molt bona tècnica vocal.

O per Annette von Droste-Hülshoff (1797-1848), compositora, poetessa, investigadora musical i compositora de *lieder*.

Obres de Johann Wolfgang von Goethe van ser musicades per Bettina von Arnim o Elisabeth Katharina Ludovica Magdalena Brentano (1785-1859) que va escriure cançons sobre versos del poeta.

La princesa Maria Charlotte Amalie o Marie Charlotte Amalie Ernestine Wilhelmine Philippine (1751-1827) va ser clavecinista i compositora, va escriure una simfonia per a deu instruments, variacions i obres profanes i sacres per a veu.

Hem de dir també que les primeres dones compositoras en fer públics els seus treballs van ser: Maria Agata Szymanowska (1789-1831), Clara Josephine Wieck Schumann (1840-1856), Marie Leopoldine Blahetka (1809-1885), Josephine Lang (1815-1880), Pauline García (1821-1910), Louise Farrenc (1804-1875), Louise Adolpha Le Beau (1850-1927) i Agathe Backer-Grøndahl (1847-1907).

I, si a principis del segle, les dones músiques tocaven especialment el piano, l'arpa o la guitarra, a finals de segle ja hi ha orquestres amb dones i s'incorporen nous instruments al repertori. No és estrany doncs, que apareguin composicions per a orquestra simfònica. Aquest desenvolupament, va ser degut a les idees de la Revolució Francesa (1789-1799), que donava més oportunitats a les dones i a la societat en general. Es van crear més escoles musicals, es feien més concerts públics i n'hi havia més sales on fer els concerts.

A França, Clémence de Grandval (1828-1907), alumna de Charles-Camille Saint-Saëns, va compondre set òperes líriques, dues misses per a cor i orquestra, dos oratoris, una obertura i un concert per oboè i orquestra.

Als països nòrdics, les dones músics comencen a introduir-se i a triomfar per tot Centre Europa.

Les compositoras d'altres països, incorporen nous elements a l'evolució musical, enriquint la música amb harmonia i acords. Per exemple, a Amèrica:

La veneçolana Maria Teresa Carreño (1853-1917), besneta de Simón Bolívar. Va rebre les primeres lliçons del seu pare. Als 9 anys va tocar per al president Lincoln, dins d'una gira de concerts pels Estats Units. Als 13 anys va arribar a París on Franz Liszt va elogiar les seves qualitats com a pianista, li deien la *lleona* del piano. Va triomfar per tot el món com a concertista del piano. Les seves obres es van publicar en diversos països i tenen una estructura típicament

romàntica, lligada a les de Frédéric Chopin, Franz Liszt i Robert Schumann. Donava classes, tocava, cantava, composava, dirigia companyies líriques i les seves pròpies representacions de teatre i òpera. Va tenir una vida molt lliure i avançada pel seu temps. Es va casar quatre vegades i els seus cinc fills l'acompanyaven en les gires. Va compondre l'himne nacional del seu país, on hi ha un teatre amb el seu nom.

Foto: M.T. Carreño. Consulta: desembre 2014

Font: <http://www.radioenciclopedia.cu/exclusivas/teresa-carreno-160-natalicio-una-genial-latinoamericana-20131222/>

Chiquinha Gonzaga (1847-1935) va ser una nena prodigi i va compondre més de 2000 obres per a orquestra, música de cambra, operetes, bandes, més de 80 drames teatrals,...

Va ser la primera dona del seu país, Brasil, que va dirigir una orquestra de teatre. Va participar activament en el moviment per a la llibertat dels esclaus del Brasil. I va ser també l'autora de la primera marxa de carnaval (*Abre Alas*, 1899) i la primera en dirigir una orquestra al Brasil.

Foto: C. Gonzaga. Consulta: desembre 2014

Font: <https://www.algosobre.com.br/biografias/chiquinha-gonzaga.html>

1.1.8. S. XX

A principis del s. XX, la dona compositora pertany a la classe mitjana o alta i viu en un entorn familiar artístic. Després, l'accés al control de la natalitat i la creixent industrialització van fer que les dones tinguessin més temps per a elles, canviessin d'hàbits, tinguessin menys fills i iniciessin el procés de transformació cap a la dona moderna, prenent consciència de la seva pròpia individualitat.

Però l'inici del s. XX es viu amb els estereotips romàntics heretats del segle anterior. Qualsevol incursió de les dones en camps musicals considerats exclusivament masculins era objecte de dures crítiques sexistes. Els escrits de Jean-Jacques Rousseau van influir molt negativament en la consideració de la dona com a persona i en el seu paper i comportament a la societat. Ell deia: "No hi ha bona moral per a les dones fora de la vida domèstica, la seva missió és mantenir pacíficament la cura de la família i la dignitat del seu sexe es basa en la modèstia, (...)."

Aquesta concepció afegida a la naixent idea de l'artista-geni-masculí i a la del superhome, fan que la dona resti al marge, només és la musa del creador, la que l'inspira i el nodreix.

Malgrat tot això, la situació no trigaria a canviar:

- El 1911 es va crear a Anglaterra la *Societat de Dones Músiques*, per a ocupar-se dels problemes d'invisibilitat de les dones composidores i intèrprets. Es va dissoldre el 1970, perquè ja havien aconseguit el seu objectiu.
- El 1912 es va crear a França la UFPC (*Union de Femmes Professeurs et Compositeurs*) que va donar suport a la dona professora i compositora d'aquest segle.

I, a partir d'aquestes dates, les dones composidores nascudes durant el segle XX són tantes i de països tan diferents, que faria falta una publicació exclusiva per a elles.

Comencem per França, perquè és un país que va donar moltes compositores al s.XX. Moltes van ser formades al Conservatori de Paris i algunes van guanyar el famós *Prix de Rome*¹⁰.

Ethel Mary Smyth o Ethel Smyth (1858-1944) era de classe mitjana i tenia molt poca cultura artística. Era una inconformista que va haver de superar les objeccions paternes envers la música. Va escriure la *Marxa de les Dones* i és autora de sis òperes, una missa, obres per a piano, cambra i lied, fetes en un estil conservador que vol imitar

moltes vegades a Wilhelm Richard Wagner. Va ser alumna de Charles-Camille Saint-Saëns, César-Auguste-Jean-Guillaume-Hubert, Franck i Augusta Mary Anne Holmès.

Foto: E.M. Smith. Consulta: desembre 2014

Font: http://es.wikipedia.org/wiki/Ethel_Smyth

Cécile Chaminade (1857-1944) era una dona de l'alta classe mitjana, molt amant de les arts. La família no la va deixar estudiar al conservatori i va ser formada amb professors particulars. Va compondre 400 peces, d'aquestes 200 eren per a piano i unes 135 aproximadament, cançons. totes tenien un caràcter descriptiu i capten l'esperit de la *belle époque*. Al seu dia va tenir mol d'èxit però va ser oblidada per ésser considerada compositora de peces de saló.

Foto: C. Chaminade. Consulta: desembre 2014

Font: <http://oboeclassics.com/~oboe3583/ambache/wChaminade.htm>

¹⁰ Premi/beca atorgat a alumnes de composició.

Germaine Tailleferre (1892-1983) va ser l'única dona que formà part del anomenat *grup dels sis*¹¹. Va compondre per a piano, obres de cambra, concerts, estudis, ballets, òperes i operetes i nombroses obres per a petits o grans conjunts. La majoria de les seves obres van ser compostes entre 1945 i 1983, any en què va morir. Molt de temps la seva obra va restar en la foscor, només recentment se l'ha pogut conèixer i admirar.

Foto: G. Tailleferre. Consulta: desembre 2014

Font: http://es.wikipedia.org/wiki/Germaine_Tailleferre

Juliette Nadia Boulanger (1887-1979) va ser compositora i professora¹² en les classes de la qual es van formar moltes generacions de músics del s.XX, com ara Luise Vosguerchian¹³ Aaron Copland¹⁴ i Walter Piston¹⁵. La seva pedagogia es basà en el desenvolupament de les capacitats creatives individuals, per això els seus alumnes, van presentar diversitat d'estils. Va descobrir compositors i composidores i va revitalitzar la música antiga, renaixentista i barroca.

Foto: N. Boulanger. Consulta: desembre 2014

Font: <http://www.francemusique.fr/personne/nadia-boulanger>

¹¹ Amb Georges Auric, Louis Durey, Oscar-Arthur Honegger o Arthur Honegger, Darius Milhaud i Francis Jean Marcel Poulenc o Francis Poulenc.

¹² En els conservatoris de París, Fontainebleau, i Nova York.

¹³ Professora del Departament de Música de Harvard.

¹⁴ Pianista i compositor de bandes sonores americà.

¹⁵ Compositor i pedagog americà

Claude Arrieu (1903-1990) va ser una de les més prolífiques compositores del segle, va treballar amb Pierre Henri Marie Schaeffer en música concreta, si bé el seu estil es més aviat neoclàssic, autora de trenta músiques de pel·lícules.

Foto: C. Arrieu. Consulta: desembre 2014

Font: http://es.wikipedia.org/wiki/Germaine_Tailleferre

Betsy Jolas (1926) és directora d'orquestra, escriptora i editora. Va guanyat molts premis i va tenir molts èxits. Va ser deixeble de Darius Milhaud i Olivier Messiaen. Utilitza tècniques eclèctiques des de la polifonia renaixentista fins a la atonalitat i l'aleatorietat.

Foto: B. Jolas. Consulta: desembre 2014

Font: http://es.wikipedia.org/wiki/Betsy_Jolas

Alemanya està mínimament representada, tant en quantitat com en qualitat. A partir dels anys setanta compositores i intèrprets funden la *Internationalen Arbeitskreis Frau und Musik* que promou nombrosos festivals internacionals de música femenins i que ha publicat una interessant guia de dones compositores sota la direcció de Antje Olivier i Karin Weingartz-Perschel, donant inici a un important arxiu internacional a la capital Dusseldorf.

Polònia té dues grans compositores:

Grażyna Bacewicz (1909-1969), que va ser violinista, compositora i pianista. Ha fet moltes obres de diversos gèneres però especialment per a corda.

Foto: G. Bacewicz. Consulta: desembre 2014

Font: http://es.wikipedia.org/wiki/Gra%C5%BCyna_Bacewicz

Marta Ptaszyńska (1943), compositora, percussionista i professora de música a la Universitat de Chicago.

Foto: M. Ptaszynska. Consulta: desembre 2014

Font: <http://www.presser.com/Composers/info.cfm?Name=MARTAPTASZYNSKA>

Al Regne Unit:

Agnes Elizabeth Lutyens (1906-1983), que va portar la tècnica serial a Gran Bretanya, tot i que les seves obres presenten influència de Debussy.

Elizabeth Violet Maconchy Le Fanu (1907-1994), autora de tretze formidables quartets.

Grace Mary Williams (1906-1977), compositora gal·lesa de reputació indiscutible.

Ivy Priaulx Rainier (1903-1986), compositora sud-africana/britànica, de música complexa carregada de dissonàncies i ritmes fragmentats.

Thea Musgrave (1928), compositora escocesa que utilitza la tècnica del serialisme i és autora de l'òpera *The decision* (1965).

Nicola Frances LeFanuo (1947), té moltes obres de diferents gèneres per a orquestra, conjunt instrumental, veu, molt colorística i amb influències orientals i medievals.

Judith Weir (1954), qui diu que el minimalisme i l'eclecticisme formen part del seu treball.

A Romania, Adriana Hölszky (1953), compositora, educadora i pianista.

A Rússia, Sofia Asgatovna Gubaidulina (1931), amb un talent excepcional, possiblement la més important de totes les compositores del segle XX. La seva música és caracteritzada per la utilització de combinacions instrumentals molt poc freqüents, essent la de caràcter oriental, la que va provocar contradiccions en els cànons del seu país. La seva producció és prolífica: *Concordanza*, *Ofertorium*, *Homenatge a Johann Sebastian Bach* per a violí i orquestra, tres quartets de corda, etc... En les seves obres vocals, utilitza textos de poetes espirituals i la seva música combina en una preciosa amalgama de poesia, filosofia i religió. Actualment és reconeguda com un dels pilars de la història de la música del nostre segle i les seves obres són interpretades en tot el món.

Foto: Foto: S. Gubaidulina. Consulta: desembre 2014

Font: http://en.wikipedia.org/wiki/Sofia_Gubaidulina

Durant aquest segle es comença a valorar la direcció d'orquestra. Quant a les dones:

Luise Vosguerchian, va ser la primera dona en dirigir una orquestra simfònica important: la *London Royal Philharmonic Society*, la *Boston Symphony*, la *New York Philharmonic* i la *Philadelphia Orchestra*. Va ser membre de nombrosos jurats en concursos internacionals, va realitzar programes radiofònics i televisius en tot Europa, gires com a conferenciant,...

En definitiva, va ser una gran lluitadora pels drets de la dona i ens ha deixat diversos regals musicals i personals. Va merèixer molts reconeixements com ara la condecoració de *l'Ordre del Mèrit Civil espanyol*. Va ser la nena de 15 anys que va aconseguir mantenir a la seva mare viuda i a la seva germana malalta dedicant-se a l'ensenyament. Va morir a París, rebent honors i admiració de tot el món musical.

Cal també esmentar, encara que sigui una relació incompleta, a:

Florence Beatrice Smith Price (1887-1953), la primera compositora de color que componia una simfonia.

Margaret Sutherland (1897-1984)), pionera de la música australiana contemporània.

Constance Magogo (1900-1984), princesa sud-africana que va introduir l'acompanyament del *ugubhy*, una espècie d'auto arpa. Va ser una autoritat de la *música zulu* i una gran investigadora de les arrels de la música ètnica.

Verdina Shlonsky (1905-1990), concertista i professora en Tel-Aviv, creadora del primer conservatori i la primera orquestra d'Israel.

Dinora Gontijo De Carvalho Murici (1905- 1982), compositora per a orquestra brasilera.

Berta Cândida Alves De Sousa (1906-1997), compositora, literata i pintora portuguesa.

Grażina Bacewicz (1909-1969), fundadora de la música contemporània polonesa.

Ljubica Maric (1909-2003), considerada una de les composidores sèrbies més importants, per l'ús de la música ètnica.

Violet Archer (1913-2000), compositora canadenca considerada la més prestigiosa del seu país.

Carin Malmlöf Forssling (1916-2005), coneguda per les seves composicions per a nens petits.

Lucrecia Roces Kasilag (1918-2008), la compositora asiàtica més coneguda del món, amb més de cinquanta anys d'activitat musical. Va iniciar la investigació, l'ús i la catalogació dels instruments asiàtics tradicionals.

Patricia Adkins Chiti, musicòloga i soprano anglesa. Va ser la creadora de *Dones en la música* que és un festival internacional. Col·lecciona música escrita per dones.

1.1.9. CURIOSITATS

L'estil de composició de Rossini, el va fer la seva dona Isabel Ángela Colbran abans de coneixe'l. D'aquí podem deduir que aquest estil va ser creat per ella i Rossini el va fer famós. En les òperes de Rossini, va incloure les mateixes tècniques musicals que la seva dona havia inclòs en les seves composicions, per donar importància a la seva veu, ja que era cantant.

- María Therese Von Paradis, va quedar cega als 3 anys, cosa que no va empitjorar la seva carrera musical com a pianista, organista, cantant i compositora reconeguda en tot Europa.
- La dona de Santiago Rusiñol (Lluïsa Denís i Reverter) va ser compositora però no reconeguda.
- Maria Ágata Wolowska Szymanowska va ser una de les primeres compositores que va escriure concerts emprant les formes de dansa polonesa, masurca. Va desenvolupar un estil propi que després explotà el seu alumne Frédéric Chopin.
- Maddalena Laura Sirmen, va publicar 6 quartets anteriors als primers quartets de Joseph Haydn, amb això podem suposar que Haydn va agafar com a referent aquesta dona compositora. Actualment es diu que Joseph Haydn va compondre els primers quartets de corda al segle XVIII.
- Abans de Claude Debussy hi havia una dona que utilitzava el mateix estil però no he trobat qui és. Aquesta dona era professora d'en Debussy però no està registrada.
- Isabella Romola de Medici (1542-1576) va dir que "Vol mostrar al món l'error dels homes que creuen que ells sols són posseïdors de

l'art més alt de l'intel·lecte, que són incapaços de creure que tenen alguna cosa en comú amb les dones”.

- En l'època del Renaixement, mentre els homes eren a la guerra o feien política, les dones s'ocupaven dels concerts, interpretaven i componien.
- Es creu que els pares publicaven les obres de les seves filles per aconseguir un matrimoni.
- Les monges medievals van tenir més oportunitats que les dones del Renaixement per a dedicar-se a la música.
- Anna Bon di Venezia, va ser la primera dona compositora en compondre unes obres perfectes per a flauta i piano als 16 anys.
- Gràcies a Hèctor Berlioz, les composicions de María Malibrán van ser publicades i reconegudes a Espanya perquè va fer un comentari molt favorable.
- L'any 1873 Frau Amann va ser la primera dona compositora que dirigia la seva pròpia orquestra.
- Wolfgang Amadeus Mozart va admirar molt a Maria Theresia von Paradies i li dedicà el concert per a piano número 16 en si bemoll major (K456). Més tard Joseph Haydn li dedicà el segon concert per a clavecí en sol major (HXVIII número 4).
- L'estil de composició de Rossini, el va fer la seva dona Isabel Ángela Colbran abans de coneixe'l. D'aquí podem deduir que aquest estil va ser creat per ella i Rossini el va fer famós. En les òperes de Rossini, va incloure les mateixes tècniques musicals que la seva dona havia inclòs en les seves composicions, per donar importància a la seva veu, ja que era cantant.
- La filla d'Ildefons Cerdà i Sunyer (Clotilde Cerdà i Bosch) va ser compositora.
- Felix Mendelsshon, deia que tocava millor el piano que la seva germana (Fanny Cecile Mendelsshon).

1.2. DONES COMPOSITORES A ESPANYA

1.2.1. CATALUNYA

La presència femenina en el món musical català ha estat una constant que podem resseguir en dates històriques molt llunyanes, però és sobretot actualment que les dones estan plenament integrades en la composició, la interpretació, la direcció d'orquestra, grups corals i d'altres àmbits musicals.

La falta de documentació sobre el tema de la dona i la música ens obliga a deixar un gran buit històric fins al s. XIX, en el qual es produeix un progressiu desenvolupament de les activitats musicals a Catalunya. És així que podem parlar de:

Aurèlia Rosa Clavé (1850-1921), pianista, compositora i professora de piano a l'Escola Municipal de Música de Barcelona¹⁶ que va escriure obres per música de cambra, veu, cor, banda i piano.

Narcisa Freixas i Cruells (1860-1926), va escriure música per a infants, les cèlebres *Cançons d'infants*, i el quadern de *Cançons Catalanes*. Va crear una entitat de música popular, una biblioteca juvenil, nombrosos cursos i una agrupació coral a Madrid amb nenes i nens de les escoles públiques.

Foto: N. Freixas. Consulta: desembre 2014

Font: http://ca.wikipedia.org/wiki/Narcisa_Freixas_i_Cruells

Clotilde Cerdà i Bosch (1862-1926) filla d'Ildefons Cerdà i Sunyer va ser compositora, concertista d'arpa, assagista i activista. Utilitzava el pseudònim *Esmeralda Cervantes*. Va trencar tots els tòpics sobre la feminitat vuitcentista.

¹⁶ Va ser creada el dimarts 2 de març de 1886 per l'Ajuntament de Barcelona.

Va ser antiesclavista i feminista. Amenaçada per la reina regent, Clotilde Cerdà coneix, per experiència i a partir de la observació de la trajectòria vital del seu pare, la tendència a l'oblit de la societat catalana i barcelonina, en particular. Tractada de la mateixa manera

que Ildefons Cerdà, les creacions i aportacions de Clotilde Cerdà i Bosch han estat bandejades per la classe social que intentava imposar el model feminista que ella va subvertir.

Foto: Cl. Cerdà. Consulta: desembre 2014

Font: <http://elvelldharmonia.blogspot.com.es/2014/02/clotilde-cerda-bosch.html>

Lluïsa Casagemas i Coll (1873-1942) va estrenar al Gran teatre del Liceu de Barcelona la peça *Crepúsculo*. La seva òpera *Schiava e Regina* va ser estrenada davant la Reina Regent i la Família Reial i més tard va ser premiada a l'Exposició de Chicago de 1892. Va escriure òperes i més de cent peces per a veu i piano, dotze peces per a piano sol i disset peces per a diferents instruments.

Foto: LL. Casagemas. Consulta: desembre 2014

Font: http://es.wikipedia.org/wiki/Luisa_Casagemas

Teresa Borràs i Fornell (1923-2010), va ser una pianista i compositora. Va fer nombrosos concerts on interpretava principalment la seva obra.

Leonora Milà i Romeu (1942) neix en el sí d'una família de músics. És pianista d'èxit i compositora, carrera que va començar als 12 anys amb un concert a la BBC.

Foto: L. Milà. Consulta: desembre 2014

Font: http://es.wikipedia.org/wiki/Leonora_Milà_i_Romeu

Anna Bofill i Levi (1944) és llicenciada en arquitectura, ha profunditzat en la relació música-matemàtiques, la música electrònica, obres per a guitarra, grups instrumentals, clavecí i veu. També treballa en la investigació de la música femenina.

Foto: A. Bofill. Consulta: desembre 2014

Font: <http://www.accompositors.com/compositores-curriculum.php?idComp=18>

Mercè Capdevila Gaya (1946) és autora de música per a piano, grup instrumental, orquestra i música electroacústica i multimèdia. Actualment està dins de l'Associació Catalana de Compositors.

Foto: M. Capdevila. Consulta: desembre 2014

Font:

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Merc%C3%A8_Capdevila_Gaya.jpg

Alícia Coduras Martínez (1958) és autora de peces per a piano, grup instrumental i guitarra. Actualment està dins de l'Associació Catalana de Compositors.

I, així podríem continuar emplenant més pàgines de les que disposem, per tant, conclourem amb una relació bastant exacte de les dones compositoras catalanes de tots els temps¹⁷:

¹⁷ <http://www.bibliotecawagneriana.com/compositoras-catalanas.html>.

- Anna Bofill i Levi
- Teresa Borràs i Fornell
- Mercè Capdevila Gaya
- Maria Asumpta Codina
- Maria Armengol Viver
- María Isabel Garcia
- Leonora Milà
- Maria Infiesta
- Blanca Selva
- Genoveva Puig
- Eulalia Lambert
- Narcisa Freixas
- Maria Dolors Calvet
- Angelina Rolb Ayala
- María Armengol Viver
- Pilar Azopardo
- Carme Karr
- Maria dels Dolors de Sarriera de Moxó
- Paquita Peñuelas, "Dols Recort"
- María Isabel Jäckle
- Onia Farga
- Merce Vila Raventós
- Isabel Güell
- María Lluisa Güell
- Lluisa Casagemas
- Paquita Madriguera
- Sofía Puche
- Miret de Escuriol
- Maria Lluisa Cubaró
- Matilde Salvador (Castellon)
- Palmira Jaquetti
- Adelmira Anglada
- Margarida Orfila
- Aurelia Rosa Clavé
- Luisa Bosch i Pagés
- Emma Chacón Lausanca
- Concepción Badía
- María Luisa Ponsa
- Josefina Paulet
- Montserrat Campmany
- María Teresa Pellegrí
- Pepita Lluell Sabahuja
- Maria Teresa Oller Benlloch (Valencia)
- Angeles Rexach Erra
- Mercé Torrents
- Angeles Alabert i Feliu
- Montserrat Pujolar
- María Assumpta Codina Guianis
- María Rosa Rivas Munné
- Carmen Miró
- Alicia Coduras
- Maria Isabel Garvía
- Teresina Jordà
- Concepción Remio
- Mercedes Ubach
- Vita Gual de Deffeminis
- Rosa Puig
- María Dolors Fuster
- M. Rosa Ribas
- Maria Teresa Roig

1.2.2. RESTA DEL TERRITORI ESPANYOL

Tradicionalment les dones a Espanya han tingut moltes dificultats per a desenvolupar la seva capacitat creativa. El 1613, Pedro Cerone reflectia el pensar de la societat tot dient que a les dones no se les havia de deixar que aprenguin cant si no han de ser monges. Per això hi ha poques compositores abans del s. XVIII. Podem citar a:

La monja Gracia Baptista, que el 1557 va escriure la primera obra espanyola i Europea de la què es té constància documental. Es tracta d'una obra per a teclat, polifònica i a 3 veus que resta inclosa en una antologia per a tecla on hi ha el més grans genis del moment, naturalment, homes. La composició és breu i està feta sobre l'himne *Conditor Alme* en el *Libro de Cifra Nueva* de Luis Venegas de Hínestrosa. De Gracia Baptista no es conserven més obres.

Florencia del Pinar (1470-1530), de la cort espanyola, poetessa i compositora.

Margarita Gonzaga d'Este (1564-1618) que el segle XV era de la cort espanyola, cantant, compositora i intèrpret d'instruments de vent.

En el panorama musical espanyol del segle XVIII destaquen els noms de:

Maria Teresa Bárbara de Braganza (1711-1758), dona i reina de Fernando VI.

Francesca Xaviera Elionor Teresa Antònia Josepa (1711-1758) que va rebre la seva formació musical de Domenico Scarlatti. Va ser una excel·lent clavecinista i compositora, la seva obra *Salve regina*, és una peça magnífica. La seva figura va ser tan reconeguda que la primera *Història de la música*, de Juan Bautista Martini, li va dedicar espai.

Maddalena Laura Lombarda (1735-1785) va ser compositora, cantant i violinista. Va ser alumna de Giuseppe Tartini, tenia un especial do pel violí. Va triomfar a París i després va tenir gran èxit amb el clavicèmbal a Londres. Va publicar treballs per a violí i cambra (flautes i corda) dels quals es van fer moltes reedicions a Londres, París i Amsterdam. Dels seus concerts es van fer adaptacions per a clavicèmbal, com era costum a l'època. Va escriure un nou model de quartets, sonates, tríos i alguns duets. Té publicats sis quartets de gran qualitat i anteriors als de Joseph Haydn.

Foto: M.L. Lombarda. Consulta: desembre 2014

Font: <https://songofthelark.wordpress.com/tag/women-composers/>

Isabel Ángela Colbran (1785-1845) era la dona de Gioachino Rossini i va néixer a Madrid. El seu pare era músic de la cort, i va estudiar música amb ell. Va debutar a París als 16 anys com a *mezzosoprano*.

Va compondre quatre col·leccions de *cançons* d'estil Rossinià, malgrat fer-ho abans de conèixer Rossini.

Foto: I. Colbran. Consulta: desembre 2014

Font: http://en.wikipedia.org/wiki/Isabella_Colbran

María Malibrán (1808-1836) és una de les grans composidores espanyoles de tots els temps. Va estudiar amb el seu pare, que la va preparar aconseguint una riquesa àgil, dúctil i

Foto: M. Malibrán. Consulta: desembre 2014

Font: <http://www.mariamalibran.net/es/introduction>

vigorosa veu (arribava a cantar dos òperes líriques en la mateixa velada). Va debutar a París als 16 anys i als 17 ja havia fet la seva primera gira per tota Amèrica amb el seu pare. Van ésser els primers en introduir les òperes de Gioachino Rossini, Gaetano Donizetti, Giovanni Paisiello i Vincenzo Bellini. Composava amb una gran riquesa i tonalitats dramàtiques. Entre les seves obres hi ha òperes, peces de teatre, un gran nombre de *partitures líriques per a veu i piano, música de cambra,...* El seu mètode d'estudi i treball és el de més rellevància de tota França, on encara s'utilitza en els conservatoris. Es va dedicar a la composició, la pintura, l'escriptura de comèdies i la poesia. Això va fer que casa seva fos el punt de reunió més importants de les figures literàries i musicals del seu temps. Gràcies a Frédéric Chopin, va créixer el seu amor per la música folklòrica i va transcriure algunes *masurques* adaptades per veu i piano. Hector Berlioz la considerava una de les artistes més grans de tots els temps i Clara Schumann deia que era la dona amb més talent que havia conegut. Era capaç d'interpretar papers des de la tessitura de *mezzosoprano* fins a soprano. No només se la recorda com a gran cantant sinó també com a compositora de *nocturns, àries i romances*. Les seves composicions van ser publicades per primera vegada el 1828 i els drets de venda van ser donats a un orfanat de París. Va morir per culpa d'una caiguda d'un cavall. L'orquestra femenina de càmera *María Malibrán* encara avui existent, ens la recorda.

Pauline Viardot-García (1821-1918) germana de María Malibrán, va començar els seus estudis amb la seva mare i més tard amb Franz

Liszt. Va fer el seu debut a Brussel·les amb 16 anys, tot i que el seu èxit no va començar fins el

Foto: P. Viardot. Consulta: desembre 2014

Font:

<http://compositorasenhistoria.blogspot.com.es/2010/01/pauline-viardot-garcia-1821-1910-de.html>

1841 com a *mezzosoprano* i soprano, ja que la seva tessitura arribava a les tres octaves i mitja. Va ser una de les *primadonnas* més importants. Va ser professora al *Conservatoire National Supérieur de Musique et de danse de Paris* (CNSMDP), va orientar i portar a l'èxit alumnes com Bianca Bianchi, Desirée Artôt, Marianne Brandt i la seva pròpia filla Louise Viardot.

A partir de l'Impressionisme, són moltes les dones compositores dedicades a la música. No només són compositores sinó que s'endinsen en l'electrònica i l'acústica, en l'exploració de nous sons i en la direcció orquestral. Així es pot parlar de:

Emiliana De Zubeldía e Inda (1888-1987), que va estudiar a Pamplona, Madrid i París. Tot i que va estudiar composició, es va dedicar a la interpretació fent concerts per tot Europa i Amèrica, presentant-se com a pianista, compositora i directora d'orquestra. Va crear l'Acadèmia de Música a Mèxic. Les seves obres són inspirades i personalitzades, d'estil avantguardista, com per exemple el *Poema místic*, *Cinc estudis*, *Onze tients de cambra*, *Preludis*, *Sonates de tres estàncies*.

També va fer música coral, cançons, Nadales i varies partitures per a música de cambra i orquestra simfònica.

Foto: E. de Zubeldía. Consulta: desembre 2014

Font:

http://kultube.net/sonora/index.php?pag=m_directorios&gad=detalle_elemento&id_ele=1578&titulo=Emiliana+de+Zubeld%C3%ADa

Rosa García Ascot (1902-2002), el talent de la qual va ser descobert per Enrique Granados, de qui va ser alumna, a l'igual que Joaquín Turina Pérez i Manuel de Falla. Va ser l'única alumna directora de composició. Amb Manuel de Falla, va conèixer els clàssics, les noves

Foto: R. García. Consulta: desembre 2014

Font: <http://www.findagrave.com/cgi-bin/fq.cgi?page=qr&GRid=33735824>

tendències musicals i l'Impressionisme. Va

arribar a interpretar amb ell la versió per a dos pianos de *Nit en els jardins d'Espanya*.

Va formar part del *Grupo de los ocho* de la generació de la República. Va participar en la vida cultural de l'època juntament amb Federico García Lorca, Luis Buñuel, Maurice Ravel, Igor Stravinsky i Nadia Boulanger que compartia admiració mútua.

Es conserven d'ella peces per a piano, dos *Preludis i Tango, La Espanyola* i una *Suite per orquestra*. Entra dins la història de la música com una dona amb un gran talent i mereix el màxim respecte.

La generació posterior de dones en la música espanyola és molt àmplia i notable. Les més importants ordenades per la seva dedicació a la composició i l'ensenyament, són:

Elena Romero (1908-1996) considerada la primera directora espanyola de gran orquestra. Va ser pianista i compositora. Les seves obres orquestrals han estat interpretades per mestres cèlebres. Ha rebut el premi Pedrell pel seu ballet *Títeres* i el de la BBC pel *Ensayo para orquestra sobre dos canciones sudafricanas*. La seva producció recull el caràcter nacionalista heretat de Manuel de Falla i Joaquín Turina amb les tendències de l'impressionisme atonal i debussynià.

Foto: E. Romero. Consulta: desembre 2014

Font: <http://lasmujeresmusicas.blogspot.com.es/2013/07/elena-romero-barbosa-madrid-1907-1996.html>

Ángeles Alabert I Feliu (1937) és directora d'orquestra, compositora, intèrpret i pedagoga musical. Analista i investigadora en l'etnomúsica i música gregoriana.

Maria Luisa Ozaita (1939) és compositora, clavecinista, autora d'obres per a veu i piano, instruments i grups instrumentals. Fundadora i presidenta de l'Associació de *Mujeres en la Música*.

Juliana Murillo Caballero (1947) és especialista en música de teatre i televisió. Té moltes bandes sonores de programes televisius. Ha enregistrat més de 4000 títols, en l'SGAE (Societat General d'Autors i Editors).

María Escribano (1954) és compositora, magnífica concertista de piano. Té varies publicacions en la col·lecció *Compositores Madrilenyas*. Col·labora eficaçment en totes les qüestions relatives al tema musical i dona.

María Luisa Manchado (1956) és titulada en piano i composició, on va ampliar els seus estudis a París. Composa obres per òpera i teatre. Ha dirigit el programa de radio *Mujeres en la música* Una de les seves obres més destacades és *La condición de extranjero* amb una gran orquestració.

Zulema De La Cruz (1958) és compositora, pianista i professora. Especialitzada en el camp de la música electroacústica.

I acabarem la nostra relació amb Gloria Isabel Ramos (1964) va ser guanyadora del concurs internacional de direcció d'orquestra de Cadaqués (1998). Va començar els seus estudis a Tenerife (piano, composició) i va realitzar direcció de Cors a Barcelona. Ja ha dirigit les orquestres simfòniques de Tenerife, Ciutat de Granada, Galícia i

Basilea. Com a compositora, estrenà la seva obra *Abrazo del Agua* el 2007 i *las flores del mal* el 2008.

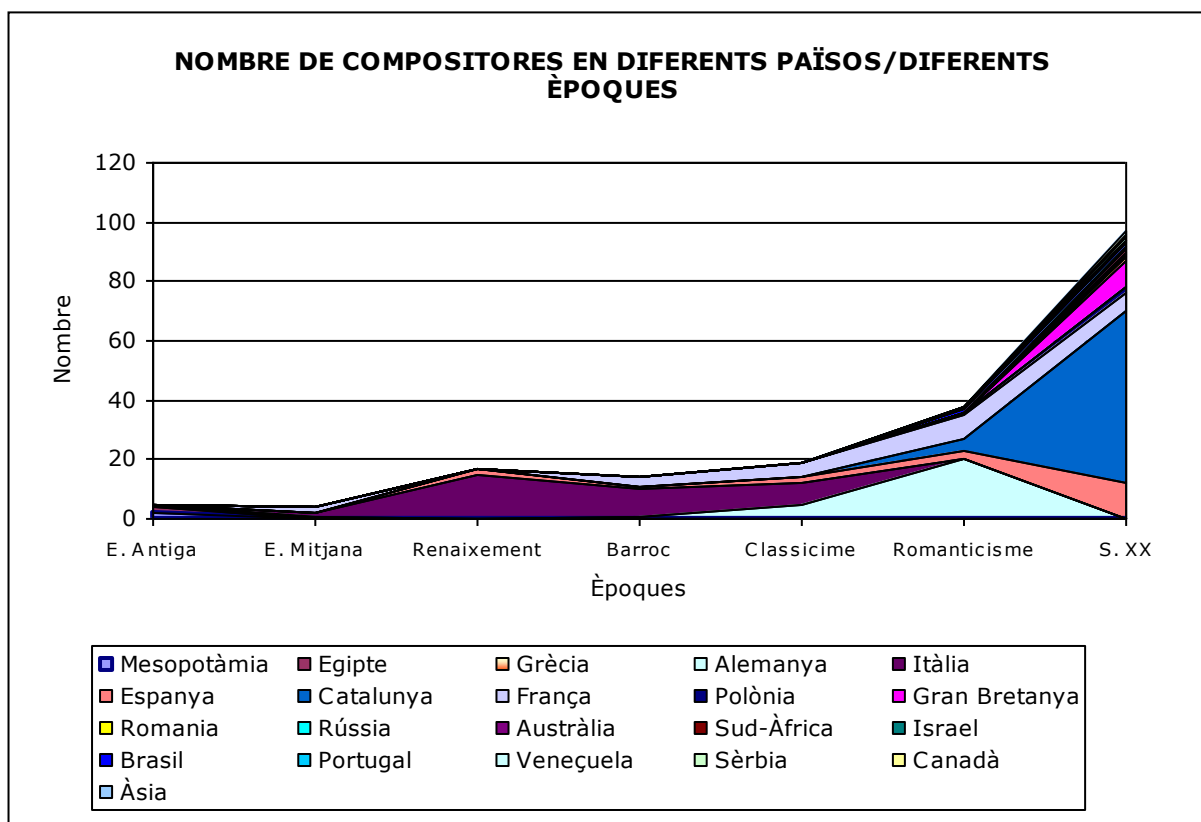
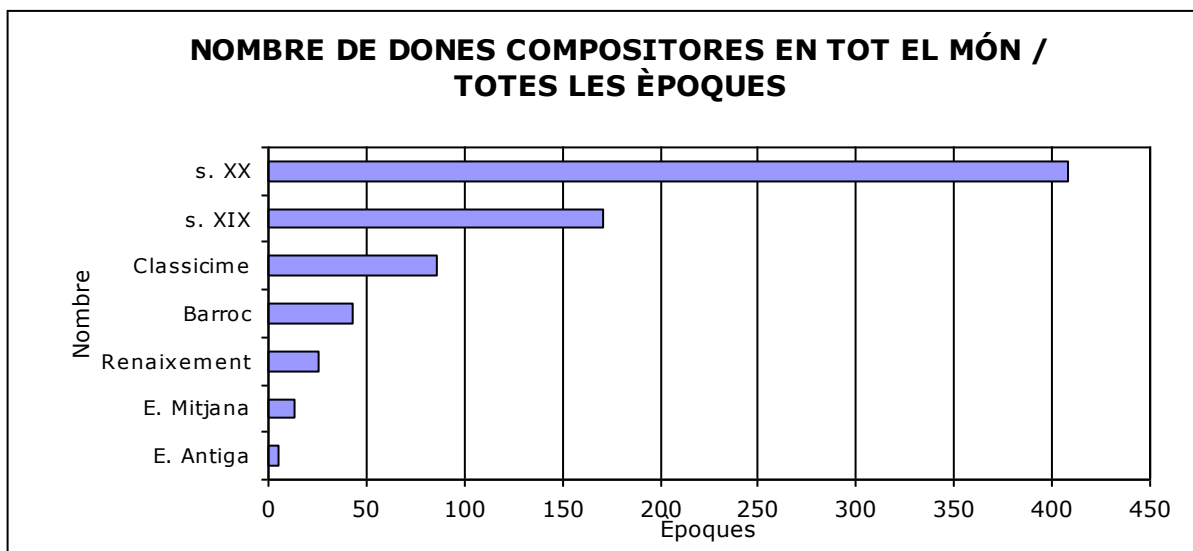
Foto: G.I. Ramos. Consulta: desembre 2014

Font: <http://www.larepublicacultural.es/fotovid1157.html>

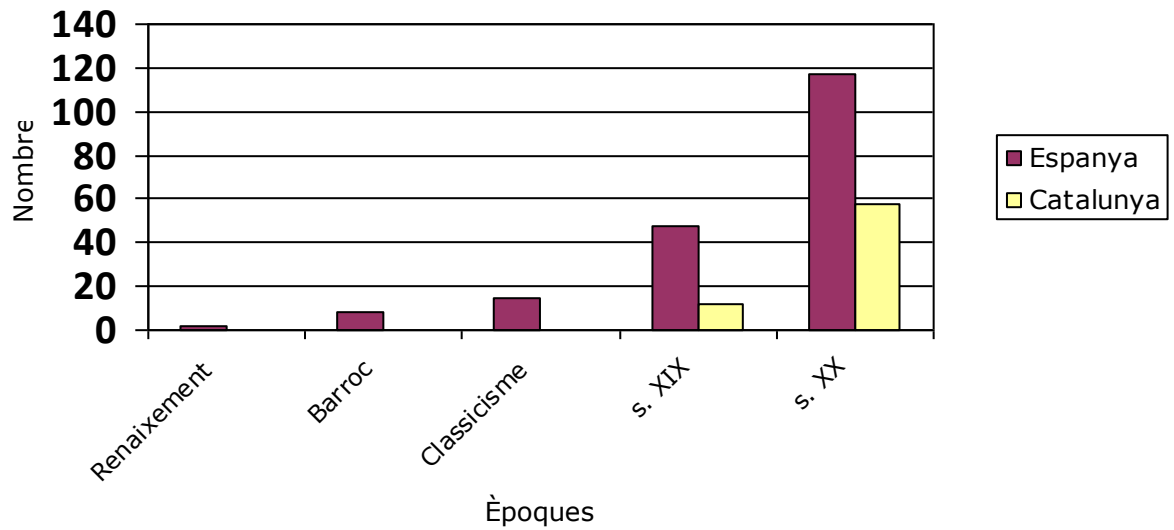
2. PART PRÀCTICA

2.1. GRÀFIQUES

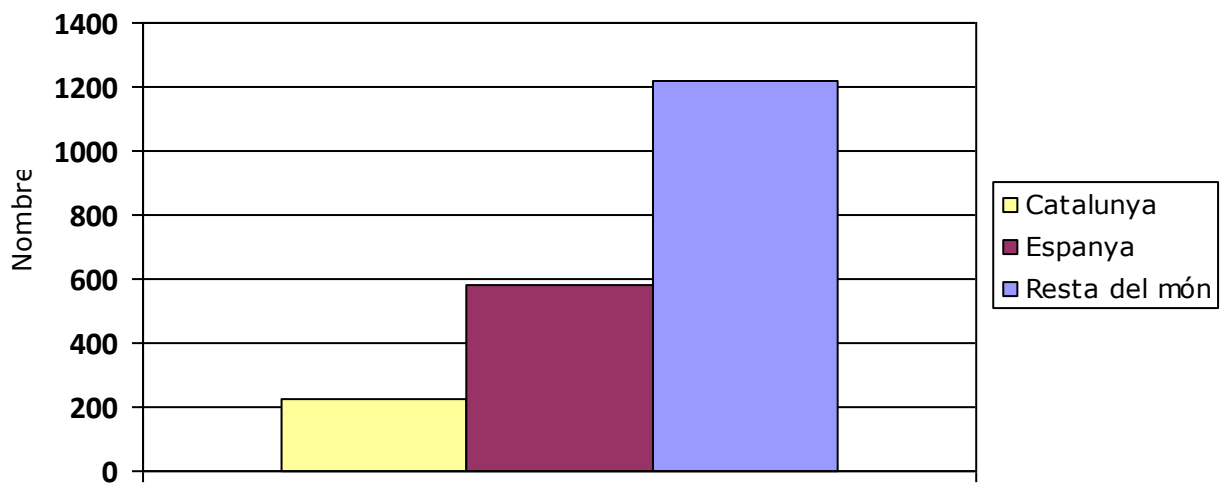
Les següents gràfiques donaran una idea visual de la quantitat de compositores que han existit al llarg de la història a tot arreu.

NOMBRE DE COMPOSITORES A ESPANYA I CATALUNYA/TOTES LES ÈPOQUES

NOMBRE DE COMPOSITORES EN TOTES LES ÈPOQUES

2.2. ENTREVISTES

2.2.1. ANNA BOFILL I LEVI (Entrevista realitzada el 16/10/2014)

Compositora, pianista i arquitecte. Ha estudiat matemàtiques, música electroacústica i informàtica musical. És especialista en la difusió d'obres de dones (articles, documents, etc).

L'Anna Bofill comença explicant l'experiència que va tenir com a alumna, tant en la carrera d'arquitectura com en la musical.

Relaciona les matemàtiques i l'arquitectura amb la música i comenta que aquestes disciplines es necessiten mútuament.

1. On has estudiat?

He estudiat a Barcelona al *Liceo Italiano* i a la Universitat a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona.

2. Alguna de les conferències, articles, documents, etc. que has fet, ha estat sobre les dones compositores?

He estat molts anys dedicant-me a l'arquitectura. Fent treballs sobre la ciutat i l'urbanisme des del punt de vista de les dones.

3. Actualment quants anys tens?

Tinc 70 anys ja fets.

4. D'on ets?

Sóc barcelonina però de mare italiana, d'una ciutat petita al costat de Venècia, i pare català de Barcelona.

5. Tens família?

Sóc dona separada però amb dues filles grans.

6. *Actualment treballes en algun lloc?*

No, estic jubilada per la part d'arquitecte i treballo en un estudi/laboratori sobre música electroacústica, acústica i mixta.

7. *Estàs fent algun treball dins de l'àmbit de la música?*

Sí, estic escrivint un llibre sobre dones compositoras en la història de la música.

8. *Quina va ser la teva primera composició?*

La meva primera composició publicada s'anomena *Esclat* (1971).

M'explica la seva experiència de petita en relació amb la música.

9. *Normalment, on publiques el teu repertori de composicions?*

A l'Associació Catalana de Compositors.

Em dona la seva pàgina web annabofillacompositors.com.

10. *Per a quines formacions has fet composicions?*

Per a Grup Instrumental o Cambra, perquè és el que més m'agrada. Fa poc m'he posat dins del món de l'electroacústica i estic fent composicions d'aquest estil.

11. *Hi ha alguna obra que t'hagi resultat de difícil composició?*

No.

12. *De totes les composicions que has fet, quina creus que ha tingut més sortida tant localment, nacionalment i internacionalment?*

Una de les que s'ha tocat més és *El fluir de les pedres*, per a saxo i piano. També la meva primera peça per a piano sol anomenada *Poema*, i una altra anomenada *Andate a ritorno*.

13. A quina edat vas començar a interessar-te per la música?

Quan vaig néixer. Sempre m'ha interessat la música, relacionava qualsevol so que escoltava amb alguna nota musical. Gràcies a la meva oïda absoluta¹⁸, tinc molta habilitat amb els sons.

14. En algun moment de la teva vida has notat que pel fet de ser dona t'hagi tancat portes?

En els anys 80 i 90, alguns professors de direcció d'orquestra deien que les dones no estaven capacitades, no tenien empenta, personalitat, caràcter, etc. per dirigir una orquestra. Actualment això no passa.

En l'arquitectura sí, estava bastant discriminada. En els estudis eren més professors que professores. Després em vaig obrir un despatx propi on treballava sola i em va costar molt seguir endavant. Actualment la cosa ha canviat comparat amb els anys 70, 80 i 90.

15. Alguna peça que has publicat ha estat rebutjada pel fet que siguis dona?

No, ni per intèrprets ni per editorials.

16. Has rebut comentaris masculistes en una composició feta per tu?

No, més aviat algun company per manca d'informació, m'ha ha dit que l'obra és intocable.

L'Anna assegura que perquè no es pugui tocar no és veritat. M'ha explicat que va saber d'un cas que una peça molt complicada que no podia tocar un pianista espanyol, després un de xinès la va tocar en un concert perfectament.

17. Has format part de l'Associación de Mujeres en la Música d'Espanya?

He format part de la Junta de l'Associació, però actualment ja no.

¹⁸ Les persones que tenen oïda absoluta saben dir la nota exacta que escolten.

18. Perquè creus que serveix aquesta associació o quina utilitat té?

El seu principal objectiu és la difusió. Sortint de l'oblit, les dones compositores de la història han fet concerts, publicacions, discos etc., l'associació ho va difondre a través de concerts.

19. Toques algun instrument?

Sí, només el piano.

20. Has tingut recolzament de la família per voler dedicar-te en la música?

No, en cap ambient. Tot el contrari, justament han estat els que menys m'han ajudat. No creien en mi, venien a veure'm als meus concerts però amb el temps van deixar de venir.

21. Actualment t'has sentit discriminada pel fet de ser dona?

No, però m'he sentit més discriminada per ser una dona compositora contemporània/avantguardista.

22. Crearies una Associació Catalana de Compositores?

No la vaig crear, tot i que l'hagués pogut crear però no ho vaig fer perquè hi ha poques dones i encara no estan molt conscienciades del reconeixement que han de tenir.

23. Amb quin objectiu?

Amb el mateix objectiu que totes les associacions que hi ha de dones. Reconèixer les dones en el món de la música en qualsevol àmbit, tant les mortes com les vives.

25. Per què vas decidir fer articles, documents, etc. sobre les dones compositores?

Perquè una vegada m'ho van demanar un grup de dones (USTEC) i perquè jo mateixa no tenia cap informació al respecte d'aquest tema.

26. Creus que has aportat alguna cosa en aquest món de la música?

Sí, em sento molt orgullosa de mi mateixa, tot i que els meus pares no em deixaven estudiar música a Catalunya. Vaig voler marxar, però

els pares no em deixaven perquè la música estava molt desprestigiada socialment. Llavors, en no poder fer música vaig pensar el que més s'assemblava era l'arquitectura.

Josep Maria Mestres Quadreny em va ensenyar a compondre perquè li vaig demanar i gràcies a ell he arribat on sóc ara.

27. Creus que la manera de compondre de l'home és o ha de ser diferent de la dona?

No, això passa en tots els àmbits. El que és diferent no és el llenguatge però el que ho distingeix són les motivacions, inspiracions, etc.

28. A l'hora d'afrontar una nova composició tant en l'home com la dona és diferent?

Primer de tot eliminem tots els tòpics i estereotips que hi ha.

Hi ha un estudi del cervell en relació a la música, especialment en els creadors i les creadores, fet als Estats Units. Les investigadores d'aquest estudi han determinat que una part del cervell dels homes funcionen amb dos hormones però s'ha descobert que en els creadors, el tant per cent de hormones masculines i femenines és el mateix. Els creadors tenen més hormones femenines que masculines i això ho he comprovat amb amics meus, les creadores ho tenen equilibrat. En definitiva, som éssers andrògins.

29. Mentre vas estudiar música vas escoltar la paraula feminisme?

El feminisme en aquest país no apareix fins a la mort de Franco. Jo mateixa he participat amb grup de dones feministes que lluitaven contra Franco. Per a mi feminisme és una postura filosòfica que poden tenir homes i dones, que vol dir *mirar el món amb un altre punt de vista* com la llibertat, la igualtat de drets, les injustícies que hi ha, la mort de dones a mans d'homes que hi ha per tot el món, etc.

2.2.2. MERCÈ CAPDEVILA GAYA (Entrevista realitzada el 31/10/2014)

És compositora i pianista és autora de músiques per a grups instrumentals, orquestra, música electroacústica i multimèdia on la llum i el so predominen en els seus projectes. Actualment està dins de

l'Associació Catalana de compositors i és membre fundador de l'Associació de música electroacústica de Espanya.

Comença explicant-me la seva carrera professional de música.

1. On has estudiat?

Vaig estudiar a l'Acadèmia Marshall, més tard al Conservatori del Liceu amb el pianista Pere Vallribera i vaig obtenir el títol professional de piano al Conservatori Municipal de Música de Barcelona. També vaig estudiar la música electroacústica al Laboratori Phonos de Barcelona.

2. Quants anys tens?

68 anys.

3. D'on ets?

Sóc catalana nascuda a Barcelona.

4. Tens família?

Si, sóc dona divorciada però amb un fill, una filla i una néta.

5. On vius?

Visc a Barcelona.

6. Actualment treballes en algun lloc?

Segueixo composant en el meu estudi/laboratori que ara ja té més de 35 anys en funcionament.

7. A quina edat vas començar a compondre?

En secret vaig començar als 20 anys.

8. Normalment, on publiques el teu repertori de composicions?

Totes les meves composicions estan publicades a l'SGAE (*Societat General d'Autors i Editors*).

9. Per a quina formació estan les teves composicions?

Normalment composo per a música mixta, això vol dir compondre per a instruments acústics tradicionals conjuntament amb música electroacústica. També dir que en moltes d'aquestes peces hi ha un treball de modulació dels instruments en temps real.

10. Tens alguna peça que t'hagi costat compondre-la?

En general totes em costen molt de compondre. Segurament el fet de no seguir cap sistema ni codi de forma conscient, sempre i en tots moments naixen dubtes i dificultats però de vegades troballes!

11. De totes les composicions que has fet, quina creus que ha tingut més sortida tant localment, nacionalment i internacionalment?

Algunes peces s'escolten i es toquen més que d'altres. Una de les que s'escolta més s'anomena *Baobab* del 1985 que és per guitarra amplificada i electroacústica.

Una altra és per piano i electroacústica mixta anomenada *Gramatges* del 1983.

12. A quina edat vas començar a interessar-te per la música?

Quan tenia 6-7-anys. Al anar a l'Escola Virtèlia d'estudis primaris i on també s'hi feien classes de piano, allà vaig començar a estudiar amb Montserrat Albet i amb Francina Massià.

13. En algun moment de la teva vida has notat que pel fet de ser dona t'hagin tancat portes?

Suposo que ha passat, segur que ha passat, però sempre que he toparat amb dificultats he deduït que el problema era el fet de plantejar

projectes que sortien de les normes establertes.

14. Actualment ets membre de l'Associació Catalana de Compositors?
Sí.

15. Perquè creus que serveix aquesta associació o quina utilitat té?
Serveix per constatar que la vida del compositor és heroica.

16. Toques algun instrument?

Sí, es clar! tinc el títol professional de piano. També toco un sintetitzador monofònic amb un so fantàstic i un altre sintetitzador Yamaha DX7. També dir-te que el fet d'haver interpretat tantes músiques per a piano de diferents compositors, m'ha donat un sentit crític i de coneixement d'estructures musicals que m'ajuden al compositar

17. Has tingut recolzament de la família per voler dedicar-te en la música?

Sí, he tingut recolzament durant els anys dels meus estudis musicals tan de forma directe com per un cert ambient artístic que es respirava a casa amb visites de diferents artistes i/o personatges tal com Cirici Pellicer, Joan Alavedra, Ramón Rogent, el músic Carbonell, Oriol Martorell, Mercè Plantada, el pintor Villà, Mompou, ...

18. Actualment t'has sentit discriminada pel fet de ser dona?
No, tot el contrari.

19. Crearies una Associació Catalana de Compositores?

Veig bé que existeixin aquestes associacions però crec que son importants per explicar la història de les dones compositoras que hi han hagut i que encara no consten en els llibres d'història musical.

20. *Has fet algun article, document, llibres etc. sobre les dones compositores?*

No.

21. *Creus que has aportat alguna cosa en el món de la música?*

Penso que sí, espero que sí ja que el meu treball fins avui ha sigut honest i sincer.

22. *Creus que la manera de compondre de l'home és o ha de ser diferent de la dona?*

No sé, no ho crec, encara que alguns homes (i també algunes dones, d'aquest últims temps) han dedicat tan temps a les ciències racionals que potser tenen una més gran tendència a crear músiques on es pot analitzar teòricament tots els esdeveniments. La dona que des de sempre ha fet servir la intuïció, avui dia algunes d'elles senten vergonya d'aquest fet

22. *A l'hora d'afrontar una nova composició tant dones i homes són diferents?*

Tal com he dit en el punt anterior i deixant a banda els prejudicis, et puc dir que en general fins el dia d'avui el que més m'interessa quan faig música és trobar a dins de cada so la seva energia la seva força, així doncs igual que en una tempesta al mig del bosc es troba l'agressivitat de la naturalesa.

23. *Mentre estudiaves música vas escoltar algun nom d'una dona compositora?*

No.

24. *Mentre vas estudiar música vas escoltar la paraula feminisme?*

Si, quan ja era més gran però quan vaig començar no. És una paraula que m'identifica. Abans de tenir 20 anys vaig pensar: *a quina dona em vull assemblar?*

2.2.3. MARIA TERESA ROIG I FERRER (Entrevista realitzada el 30/12/2014)

Compositora, pianista i professora del CMMB, d'on també va ser directora. És membre de l'Associació Catalana de Compositors. Doctora per la Universitat Autònoma de Barcelona.

1. On has estudiat?

He estudiat al Conservatori Municipal de Música de Barcelona (CMMB).

2. Quants anys tens?

Tinc 62 anys.

3. D'on ets?

Sóc de Catalunya, nascuda a Barcelona.

4. Tens família?

Si

5. Tens fills?

Tinc dos fills i dos néts.

6. On vius?

Visc a Barcelona.

7. On treballes?

Només treballa al Conservatori Municipal de Música de Barcelona.

8. Fa molt que hi treballes?

Hi treballa des de l'any 1980.

8. *A quina edat vas començar a compondre?*

Vaig començar l'any 1999, amb 47 anys.

9. *Has compondre alguna composició?*

Si.

10. *On l'has publicat?*

No em preocupo gaire de publicar-les però normalment les publico a la Societat General d'Autors i Editors (SGAE).

11. *Les teves peces per quina formació estan fetes?*

Les meves composicions tenen un repertori molt variat. No tinc una formació concreta.

12. *Quina d'aquestes peces t'ha resultat més difícil de fer?*

No hi ha cap però si que hi ha moments en què al compositor no li ve la inspiració.

13. *Quina ha tingut més sortida?*

Una que s'anomena *Tres cançons per a cant i piano* (1999) amb text de Miquel Martí i Pol.

14. *A quina edat vas començar a interessar-te per la música?*

Vaig començar quan tenia cinc anys gràcies a que vaig aprendre a tocar l'acordió que era del meu avi. També gràcies a que escoltava la ràdio clàssica.

15. *En algun moment de la teva vida has notat que pel fet de ser dona t'han tancat portes?*

Quan jo estudiava, vaig voler presentar-me a unes oposicions però em faltaven dos o tres mesos per fer els 18 anys i un professor meu amb molt de prestigi em va dir: *Aquest any per poc que ho faci bé un home, hauria de ser la plaça per a ell perquè ja comencen a haver-hi masses dones al conservatori i els altres conservatoris se'n riuran de nosaltres.*

En veritat al conservatori només hi havia tres o quatre professores de música, i per això mai he oblidat aquesta frase.

16. Alguna peça ha estat rebutjada només pel fet d'haver-la compost tu (una dona)?

No.

17. Ets membre de l'Associació Catalana de Compositors?

Si.

18. Perquè creus que serveix?

L'ACC fa uns butlletins amb informació d'arreu el món amb tot el que té a veure amb la composició i un llibret on n'hi ha articles. La difusió dels concerts és molt important ja que normalment es fan a l'Auditori de l'SGAE (Societat General d'Autors i Editors).

19. Creus que té utilitat?

Si.

20. Toques algun instrument?

Si.

21. Quin(s)?

Només el piano.

22. Has tingut recolzament de la teva família per tirar endavant amb la música?

Si, totalment.

23. Actualment t'has sentit discriminada dins l'àmbit de la música pel fet de ser dona?

No.

24. Crearies una Associació Catalana de Compositores?

No, perquè també ho trobaria com una discriminació social. No m'agraden els apartats masculins ni femenins. Jo crec que hauria de

ser normal que en un concert hi hagin obres tant d'homes com de dones compositores.

25. Has fet articles, documents, llibres, etc. sobre les dones compositores?

No, però he fet un llibre sobre la clau de Do.

26. Creus que has aportat alguna cosa important en aquest món?

He d'acabar el doctorat sobre *Els drames lírics* amb text amb català d'Enric Granados.

27. Creus que la manera de compondre de l'home és diferent ho ha de ser-ho de la dona?

No hi trobo la diferència, per això prefereixo no generalitzar.

28. Diries que el procés compositiu de la dona és igual o diferent a l'hora d'afrontar una nova composició?

En aquest aspecte hauria de tenir més coneixements, però he vist documentals i articles on he après que el cervell de la dona i el de l'home són diferents. La manera de pensar sí que és diferent però ho dic des de la meva ignorància. La intuïció també és molt important

29. Tens algun somni encara pendent per complir?

Sí, tenir més temps per a l'oci.

30. Per a tu és el mateix la creativitat que la composició?

No exactament. Tot depèn de qui ho ha de jutjar.

31. Mentre vas estudiar música, vas escoltar algun nom de dona compositora?

No, però durant molts anys vaig fer unes sessions externes als estudis per a alumnes del CMMB.

32. I la paraula feminisme?

No.

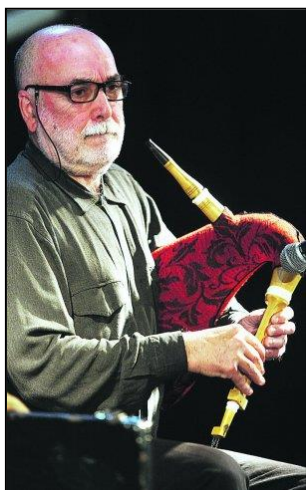
33. Què és per a tu el feminisme?

Ho considero una reivindicació al respecte mutu entre l'home i la dona.

34. Perquè et consideres una compositora atonal?

Perquè busco els acords que creïn l'ambient que en aquell moment m'agraden. No només faig música atonal sinó que m'agrada experimentar nous llenguatges perquè depèn del que vull comunicar.

2.2.4. JUAN MARI BELTRÁN (Entrevista realitzada el 29/07/2014)

Actualment és el director del Museu de Música Tradicional d'Oiartzun al País Basc. És músic, musicòleg i investigador de la música tradicional. Toca la txalaparta i quan era jove tocava en un grup de música. Va ser professor de música durant anys.

En primer lloc li pregunto per les dones compositores, en aquest cas, dins de l'àmbit tradicional. Em suggereix una visita pel museu mentre m'explica tot el que sap i em deixa fer fotografies. Aquest és el resultat:

- ✚ Flauta de 3 forats. El 1611 la Santa Inquisició jutja la bruixa Inés Arregassenque, acusada perquè l'havien vist tocar un flautí i un tamborí. Va ser cremada per bruixa en Fuenterrabia. Aquesta informació surt en un llibre que van regalar amb el diari *Egin*. Actualment és molt difícil trobar-lo perquè la guàrdia civil va entrar a l'editorial i van requisar tots els exemplars. Però en Juan Mari en té un, l'agafa m'ensenya el que m'acaba d'explicar.

- ✚ Acordió diatònic de 21 botons que més endavant va passar a tenir-ne 23. Era un instrument únicament per a homes. Però coneix una dona que el tocava en les festes majors, el nom no el sap però el cognom sí, Picabea. La Pepa Jonquera també el tocava.

Foto: Acordió diatònic. Consulta: desembre 2014

Font: http://diato.org/home_eng.htm

- ✚ Txalaparta toberac. Només es coneix que els *barrinistes* de la mina van ser els últims en tocar aquest instrument. La interpretació era complicada i per això les dones no el tocaven.

Foto: Txalaparta. Consulta: desembre 2014

Font:
<http://www.euskonews.com/0341zbk/gaia34102es.html>

En el seu moment les dones tocaven instruments però no cobraven, en canvi els homes sí. La seva tieta tocava en un poble amb només 16 cases però quan havien de tocar al carrer els homes eren els únics que sortien.

- ✚ Xifonia Guimbarda a principis del segle XX tocava el Shamisen a la cuina de casa seva. El Shamisen, Samisen o Sangen era un instrument que el tocaven les *gueixes*, que al País Basc eren *travestis*. Fins fa només 30 anys no van aparèixer les dones tocant-lo al teatre.

Foto: Shamisen. Consulta: desembre 2014

Font: <http://www.marusan-hashimoto.com/english/>

- ✚ Adela Gómez (1917-?) tocava el rebel a la seva cuina. El seu marit el tocava per les tavernes.
- ✚ Hi ha moltes dones que tocaven les *triquilaris* i tocaven tot el que componien.
- ✚ Finalment en Juan Mari em recomana una pel·lícula anomenada *El Bosque Encantado*, després em dona informació addicional sobre el seu museu ja que ell és el director.

CONCLUSIONS

De la part teòrica

Recordem que, al principi d'aquest estudi, havíem establert una hipòtesis que girava entorn de l'existència a totes les èpoques musicals de dones compositoras de les quals no sempre es podien trobar referències. Arribats a aquest moment, podem dir que la hipòtesi s'ha vist corroborada totalment. No obstant això, també podem especificar que en el moment de començar el treball no pensàvem que el tema presentaria l'amplitud amb la què ens hem trobat, que el volum d'informació al què tindríem accés seria petit. Res més lluny de la realitat, no hem pogut abastar la complexitat que presenta el tema perquè hauria excedit els límits d'un treball de recerca, tot i que la recerca era apassionant i ens ha proporcionat coneixements certament valuosos. L'univers que envolta les dones compositoras és extremadament ric, llàstima que no es tingui un coneixement general més acurat.

També he de dir que el objectius que ens havíem plantejat han estat assolits amb èxit: hem comprovat i presentat els orígens i evolució de la composició femenina, hem comprovat l'existència de dones compositoras catalanes, hem conegut personalment dones compositoras i hem realitzat gràfiques per donar una idea visual del tema.

A part d'això, hem observat que moltes dones compositoras dominen altres aspectes musicals (com ara el cant, la interpretació, la direcció d'orquestra...) i no musicals (poesia, matemàtiques, arquitectura, filosofia...). És així que força dones fusionen la música amb altres activitats humanes: filosofia, matemàtiques, pintura, literatura... Ni més ni menys que com té lloc en el món masculí. Si no es troben tantes citacions als documents, no és perquè no existeixin sinó perquè, com hem vist al llarg de l'estudi, han restat a l'ombra en un món de caire masclista, on per qüestions familiars o socials han estat

força limitades i, en ocasions, se'ls hi ha prohibit exercir en públic el seu art o no han estat prou considerades, formessin o no part de famílies de tradició musical.

Fins fa poc es creia en la inexistència de dones compositoras, hem vist que no n'hi ha res més lluny de la realitat. N'ha hagut moltíssimes, però no sempre han sortit a la llum ja que moltes dones van trobar pedres al seu camí i no van poder desenvolupar el seu talent.

Però n'hi ha hagut de valentes, amb una forta personalitat, que han superat obstacles i s'han fet un forat en la història de la música composant tot tipus d'obres que, en alguns casos han estat considerades de tan bona o millor qualitat que la realitzada pels homes. I, no és difícil comprovar com la composició va progressar mitjançant l'aportació i participació activa de les dones, que van ser innovadores en moltes ocasions, avançant-se en algun cas al que després seria el cànon oficial d'un país o d'una època.

He vist que les dones compositoras han anat agafat prestigi social al llarg de la història, amb un increment constant des de l'Edat Antiga fins l'Edat Contemporània quant a dones que es dediquen professionalment a la composició. L'inici del Romanticisme suposa un punt d'inflexió, però el s. XX acaba amb unes interessants perspectives per a la composició femenina, cal veure cap on derivaran. No obstant això, encara en el s. XX les dones compositoras tenen dificultats que els hi impedeixen seguir endavant. Creiem que, fins i tot avui en dia, la societat encara no ha evolucionat prou perquè una dona sigui reconeguda sense problemes, i això s'hauria de solucionar, reivindicant el paper compositiu que la dona pot assumir.

Al llarg de la meua investigació, he trobat curiositats que mai hauria sospitat com ara que Lluïsa Denís i Reverter, la dona de Santiago

Rusiñol, era compositora, o que l'estil de Claude Debussy ja el feia servir anteriorment una dona. Detalls que enriqueixen com altres la història de la composició tant masculina com femenina. És per això que vaig decidir confeccionar l'apartat "1.1.9.Curiositats".

També he pogut resoldre molts dubtes, moltes preguntes que em ballaven pel cap i he desterrat del tot aquella idea que expressava la compositora alemanya Corona Schröter al s. XVII: *Qualsevol treball compost per una dona només provoca un sentiment de pietat als ulls dels experts.*

Però també he pogut observar com moltes dones que van ser molt famoses a la seva època, van ser oblidades en passar el temps, ni més ni menys que d'altres compositors masculins, en això tampoc són diferents.

No voldria acabar el meu estudi sense recordar que, malauradament, la música ocupa poques hores lectives a l'ensenyament. Això no serveix per a millorar els problemes de què hem estat parlant, calen voluntats i iniciatives per transmetre el món de la música a la població.

De la part pràctica

Pel que fa a les gràfiques, he pogut observar visualment el següent:

- Com ja sospitava, el nombre de compositores ha anat augmentant al llarg de la història, essent el s. XX el que aporta una major quantitat de creadores a la història de la música. No obstant això, hem d'observar amb precaució aquestes dades, a l'igual que les de les restants gràfiques, ja que és possible que algunes o moltes referències a la composició femenina no hagin arribat al nostre temps. El s. XX és el més proper a nosaltres, el més conegut i també el que dóna més oportunitats a les dones per a desenvolupar la seva ocupació preferida.

- El s. XX és també el que ens proporciona major diversitat, el que deixa veure l'arribada de diferents països al camp de la composició femenina. Però, també tinguem en compte que les nostres gràfiques són parcials, centrades en la composició europea, per això no especulem sobre una major quantitat de dones a Europa, caldria conèixer millor altres cultures per donar dades satisfactòries.
- Espanya i Catalunya segueixen el ritme ascendent que ens mostren altres països, quant a l'augment de compositoras i quant a les èpoques amb major quantitat de composició femenina, seguint així els paràmetres que regulen en altres llocs la creació femenina.

Pel que fa a la part d'interpretació, puc dir que ha estat molt interessant escoltar i interpretar una obra d'una compositora contemporània catalana, tot i que aquesta última hagi estat parcial en falta el ballarí i el context que la creadora havia ideat. Crec que fora bo treure a la llum altres composicions femenines, segur que ens aportarien coneixements que mai hauríem sospitat.

Pel que fa a les entrevistes, he après molt fent-les. Agraeixo a les persones que m'han concedit el seu temps totes les explicacions que m'han donat, tots els coneixements que m'han fet adquirir.

Parlant amb elles no he fet sinó constatar que les dificultats de la dona en el món compositiu que havíem presentat són ben reals i que encara continuen en l'actualitat.

FONTS

F1. FONTS ÀUDIO-VISUALS

- Amadeus (1984)
Director / Compositor: Milos Forman / Wolfgang Amadeus Mozart.
- Clara (2008)
Director / Compositor: Helma Sanders-Brahms / Clara Schumann.
- Copying Beethoven (2006)
Director / Compositor: Agnieszka Holland / Ludwig Van Beethoven.
- Crónica de Anna Magdalena Bach (1968)
Director / Compositor: Danièle Huillet i Jean-Marie Straub / Johann Sebastian Bach.
- Cuatro Minutos (2006)
Director / Compositor: Chris Kraus / Annette Focks.
- El león en invierno (1968)
Director / Compositor: Anthony Harvey / John Barry.
- La novia del viento (2001)
Director / Compositor: Bruce Beresford / Stephen Endelman.
- Nannerl, la hermana de Mozart (2010)
Director / Compositor: René Féret / Marie-Jeanne Serrero.
- Pasión inmortal (1947)
Director / Compositor: Clarence Brown / Peter De Rose.
- Sinfonía de primavera (1983)
Director / Compositor: Peter Schamoni / Robert Schumann i Herbert Grönemeyer.
- Visión, la historia de Hildegard Von Bingen (2009)
Director / Compositor: Margarethe von Trotta / Christian Heyne i Hildegard von Bingen.

F2. FONTS ESCRITES

F2.1. BIBLIOGRAFIA

- ADKINS CHITI, Patricia. *Las mujeres en la música*. Editorial Alianza Música, 1995. ISBN: 84-206-8570-4.
- AJUNTAMENT DE LLEIDA. *Dones i Música a Lleida*. Març de 1996.
- ÁLVAREZ CAÑIBANO, Antonio; GONZÁLEZ RIBOT, Mª José; GUTIÉRREZ DORADO, Pilar; MARCOS PATIÑO, Cristina. *Compositoras españolas (La creación musical femenina desde la Edad Media hasta la actualidad)*. Centro de Documentación de Música y Danza, 2008. ISBN: 978-84-87731-67-9.
- BELTRAN, Juan Mari. *Soinutresnak Euskal Herri musikan*, La Navarra, Eskin Gaiak Editorial Egin, 1996.
- BLANCO RUIZ, Carlos. *Las Claves de la música de María Dolores Malumbres*. Instituto de Estudios Riojanos, 2009. ISBN: 978-84-96637-73-3.
- BOFILL, Anna; MONTAGUT, Mª Cinta; PONTS, Mònica. *Les Compositores en la Historia de la Música*. Secretaria de la Dona de la USTEC, 8 de març de 1996.
- CASTARNADO, Toni. *Mujer y Música, 144 discos que avalan esta relación*. 66rpm Edicions, Octubre de 2011. ISBN: 978-84-614-5818-9.
- CORTÈS I MIR, Francesc. *Història de la música a Catalunya*. Editorial BASE, 15 de Març de 2011. ISBN: 978-84-15267-00-3.
- DE CASTRO, Concepción. *Mujeres Creadoras: Las visiones de Hildegarda*. Conservatorio Profesional de Música de León, 24 de Març de 2010.
- DEL POZO, Mª Dolores i Alonso. *En femenino plural, la mujer en la música*. Diputación de Córdoba, 1999.

- FRANCO-LAO, Meri. *Música Bruja: La Mujer en la Música*. Barcelona: Icaria, 1980. ISBN: 978-84-7426-061-8.
- FREGA, Ana Lucía. *Mujeres de la música*. Editorial Sb, 2011. ISBN: 978-987-1256-88-4.
- GIROUD, Françoise. *Alma Mahler o el arte de ser amada*. Editorial Noguer, 1990. ISBN: 978-84-279-1938-9.
- GREEN, Lucy. *Música, género y educación*. Edicions Morata, 2001. ISBN: 978-84-7112-454-8.
- LORENZO ARRIBAS, Josemi. *Cuadernos de investigación medieval Nº 11. Musicología feminista medieval*. Editorial Al-Mudayna, 1998. ISBN: 84-87090-18-4.
- MANCHADO TORRES, Marisa (compiladora). *Música y Mujeres (género y poder)*, Editorial hoers y HORAS, 1998. ISBN: 84-87715-68-0.
- ORQUESTRA SIMFÒNICA D'EUSKADI. *Cinco mujeres interpretan a Beethoven (Conciertos de piano)*. 1996-1997.
- RAMOS LÓPEZ, Pilar. *Feminismo y música (Introducción crítica)*. Edicions Narcea S.A., 2003. ISBN: 84-933092-0-6.
- SEGURA SORIANO, Isabel. *Els viatges de Clotilde*. Editorial Tres i Quatre S.L., 2013. ISBN: 978-84-7502-934-4.
- VARELA RUIZ, Leticia Teresita. *Emiliana de Zubeldia (Una vida para la música)*. Gobierno de Navarra, 2012. ISBN: 978-84-235-3326-8.

F2.2. WEBGRAFIA

- <http://ca.wikipedia.org/>
- <http://es.wikipedia.org/>
- <http://en.wikipedia.org/>
- <http://mujeresenlamusica.blogspot.com.es/>
- <http://lasmujeresmusicas.blogspot.com.es/>
- <http://iesmh.edu.gva.es/unrayoquenocesa/2012/03/mujeres-compositoras/>
- <http://otrascosasserranas.blogspot.com.es/2010/02/alberto-garcia-demestres.html>
- http://www.revistadelauniversidad.unam.mx/ojs_rum/files/journals/1/articles/14775/public/14775-20173-1-PB.pdf
- <http://www.filomusica.com/filo21/jenri.html>
- <http://www.rtve.es/alacarta/videos/mujeres-en-la-historia/mujeres-historia-maria-felicia-garcia-malibran/650427/>
- <http://www.produccionesculturales.com/ftp/www.produccionesculturales.com/quienporfiaweb.pdf>
- <http://blocs.xtec.cat/donescompositores/el-saber-de-les-dones-25112009/>
- http://www.scielo.cl/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0716-27902010000100002
- <http://www.rtve.es/alacarta/videos/els-nous-catalans/els-nous-catalans-lentrevista-ala-voronkova/443203/>
- http://www.rtve.es/buscador/GoogleServlet?q=mujeres+compositoras&btnG=Buscar&tema=&site=RTVE_alacarta&entsp=a_PL_Fase_0&sort=date%3AD%3AL%3Ad1&client=RTVE&lr=lang_es&hostfrom=www.rtve.es&entqr=0&ulang=es&hl=es&oe=latin1&ie=latin1&entqrm=0&getfields=*&output=xml_no_dtd&ie_link=utf8&numgm=5
- <http://www.rtve.es/alacarta/videos/para-todos-la-2/para-todos-2-toni-castarnado/1058340/>

- <http://www.casadellibro.com/busqueda-generica?busqueda=las%20compositoras&nivel=5>
- http://books.google.es/books?id=mOwICF4TB_YC&pg=PA61&lpq=PA61&dq=M%C3%BAAsica+Bruja:+La+Mujer+en+la+M%C3%BAAsica&source=bl&ots=1s2ETIUYx_&sig=NhdEO5l8htiltOqH6ehUHPr4Wzo&hl=ca&sa=X&ei=xWxNVPafOdjXapbPgDAE&ved=0CEQQ6AEwBA#v=onepage&q&f=false
- [https://ca.wikipedia.org/wiki/Viquiprojecte:Museu de la M%C3%BAAsica de Barcelona/Dones m%C3%BAAsiques](https://ca.wikipedia.org/wiki/Viquiprojecte:Museu_de_la_M%C3%BAAsica_de_Barcelona/Dones_m%C3%BAAsiques)
- <http://www.accompositors.com/index.php>
- <http://www.donneinmusica.org/en/>

F3. FONTS ORALS

Entrevista a Anna Bofill i Levi. 16/10/2014

Entrevista a Mercè Capdevila Gaya. 31/10/2014

Entrevista a Maria Teresa Roig i Ferrer. 31/12/2014

Entrevista a Juan Mari Beltrán. 29/07/2014

ANNEX

A1. INTERPRETACIÓ DE *LÍMITS* (PER A ELECTRÒNICA, FLAUTA TRAVESSERA I BALLARÍ) DE M. TERESA ROIG I FERRER

En el moment de l'exposició d'aquest treball de recerca, interpretaré una peça d'una dona compositora: M. Teresa Roig i Ferrer. Gràcies a la seva gentilesa he aconseguit *Límits*, per a electrònica, travessera i ballarí. Presento ara la partitura de l'obra, tot i essent conscient que no es tracta de la "música en acció" sinó de la "música en potència", només un signes que els intèrprets traduiran per al públic.

LÍMITS

**Composició per a electrònica, flauta travessera i
ballarí**

Música: M. Teresa Roig i Ferrer

Coreografia: Fèlix Santana

Limitis

El nèixer i el morir: principi i final d'un viatge.

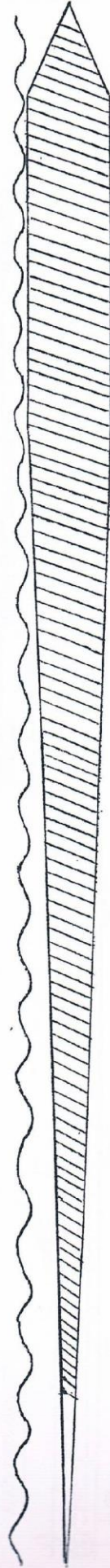
Obra programàtica, homenatge als qui qualsevol guerra d'arreu del món els hi ha trencat les il·lusions i el dret de viure.

Un fil temàtic és l'eix de la tensió emocional del personatge sempre que experimenta una nova percepció conscient, sigui dels que l'envolten, del propi cos, de l'amor o del perill. Per veure'l nèixer, jugar, enamorar-se i morir, coreografia i música s'han fusionat, oferint-nos una visió suggeridora del divers món de l'art.

0'	Llums apagats	0'30"	focus s'encen poc a poc, ballarí, posició fetal.	1'	estira poc les cames i es descarrega.	1'30"	es torna a cargolar i es tomba.	2'	intenta aixecar-se. 2'10" s'arrossega com un cuc.
----	---------------	-------	--	----	---------------------------------------	-------	---------------------------------	----	---

2'30"

B. comença a sortir,
aixeca el cap i les mans
i "neix"

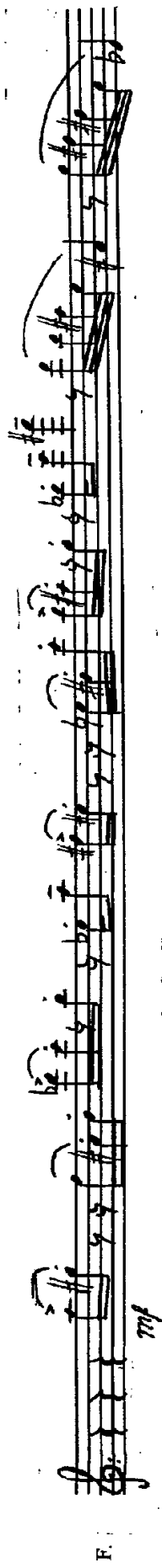
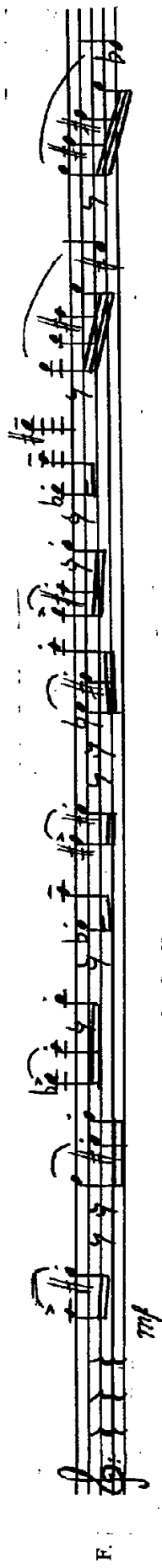
E.

Flauta $\text{♩} = 60$

3'
3'10''
juga.

B. gateja.

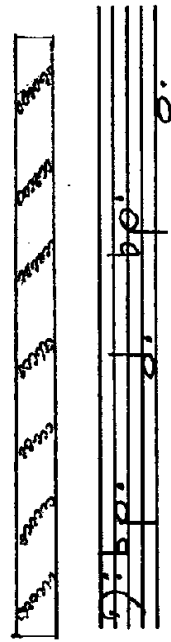

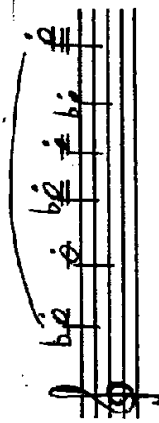
E. F.

4'
4'
avança cap a ells.

3'20''
3'40''
pren consciència dels
que l'envolten.

B. tira boles.

E.

10'' Silenci

F.

10'' Silenci

4'20''

B. s'aixeca en espiral.

E.

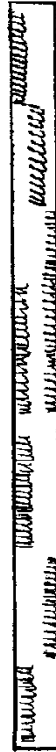
F.

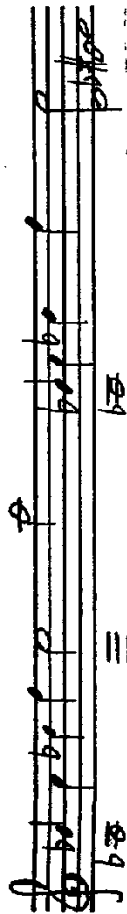
4'30''

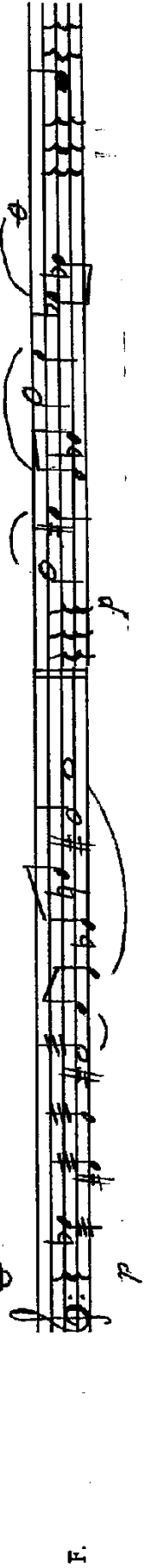
B. es posa dret i mira enfront.
S'ha fet gran: descobreix el seu cos.

5'
descobreix la sexualitat,
es palpa el cos apassionat
amb les mans crispades.
Abaixa el cap.

E.

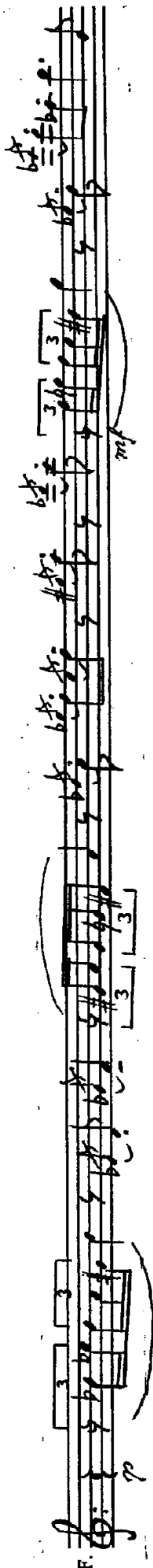

F.

5'30"

B. se'n adona que fora del seu interior,
la gent lluita per a ocupar un lloc.

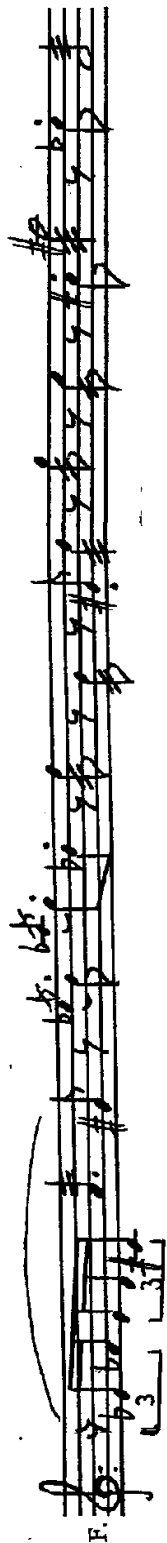
E.

F.

6'10"

es detura mirant enllà.
Troba l'amor.

E.

F.

B. 6'20" el persegueix...

F. $\text{♩} = 60$

B. 6'40" l'aconsegueix...

6'50" el posseïx...

E.

F. $\text{♩} = 42$

F.

E.

F.

7'40"

B. es lleva alegre. 7'50"

corre i salta.

E.

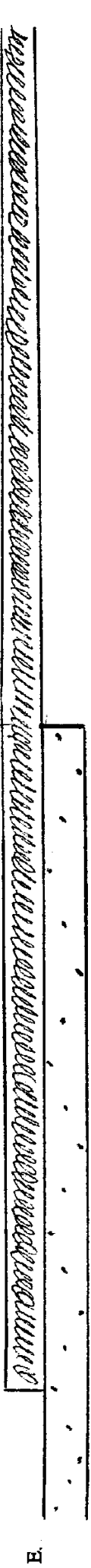
F.

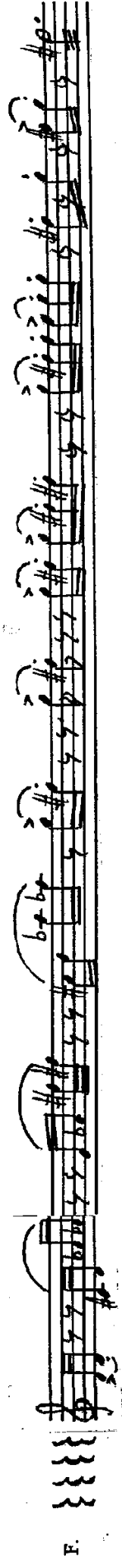
E.

F.

8'10"

B. es detura, veu la mort.

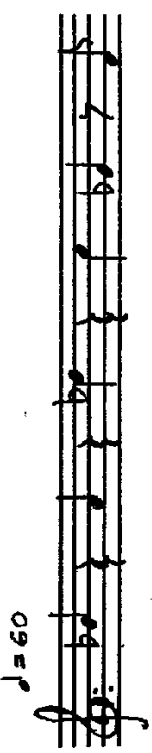
E.

F.

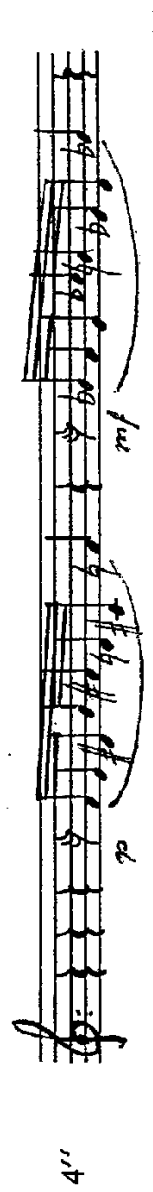
8'30"

B. pren consciència del perill, fa uns passos enrere, intenta fugir.

E.

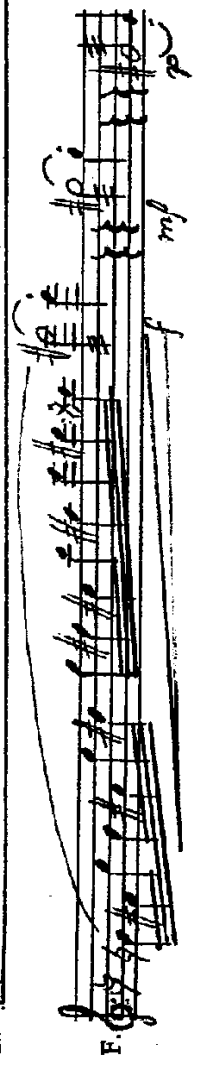
$\text{♩} = 60$

(accords)

4"

9'10" reb un tret, es resisteix, en reb un altre i mora.

E.

F.

s'apaguen els llums.